

**UIT HET VERLEDEN
VAN DE R.U.G.**

Redactie : K. DE CLERCK

Nr. 4

JULIUS MAC LEOD EN DE VERVLAAMSING

door

Henry BOSSAERT

**GENT
Archief R.U.G.
Baertsoenkaai 3**

1977

UIT HET VERLEDEN
VAN DE R.U.G.

Redactie : K. DE CLERCK

Nr. 4

JULIUS MAC LEOD EN DE VERVLAAMSING

door

Henry BOSSAERT

GENT
Archief R.U.G.
Baertsoenkaai 3

1977

De auteur

Henry Bossaert is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Archief van de R.U.G.

UIT HET VERLEDEN
VAN DE R.U.G.

Redactie : K. DE CLERCK

Nr. 4

JULIUS MAC LEOD EN DE VERVLAAMSING

door

Henry BOSSAERT

GENT
Archief R.U.G.
Baertsoenkaai 3

1977

De auteur

Henry Bossaert is als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Archief van de R.U.G.

INHOUD

I.	Julius Mac Leod : een synthetisch beeld	5
II.	Betrekkingen met de humane wetenschappen	23
III.	'Aanloop' tot Mac Leods verslag	33
IV.	Synthese en beoordeling van Mac Leods verslag	41
V.	De kritiek van Lodewijk De Raet op het stelsel Mac Leod	51
VI.	Hoofdtrekken van de geschiedenis der vervlaamsing na 1897 en de rol die Mac Leod daarin gespeeld heeft	59
VII.	Synthese en bespreking van Mac Leods publikaties voor de vervlaamsing	81
VIII.	Algemeen besluit	89
IX.	Literatuur	93

I. JULIUS MAC LEOD (1) : EEN SYNTHETISCH BEELD (2)

Julius Mac Leod werd geboren te Oostende op 19 februari 1857, als zoon van een wijnhandelaar en van een moeder, bijgenaamd 'Mevrouw Sophia', die nogal actief was op het terrein van de letterkunde. Zo publiceerde ze in het *Jaarboekje van Vader Rens* en het *Nederduitsch Tijdschrift* enkele novellen als *Het Houtrapertje* (1852), *Een Vreemde Vrouw* (1853) en *Aldegondeke*. Voorts wijdde ze een aantal schetsen aan het leven der vissers. In 1902 gaf haar schoondochter, mevrouw Julius Mac Leod, haar werken uit in de bundel *Heen en Weder*. (3)

Het is merkwaardig dat de animator en voorvechter van de verlaamsing, 'de zoon van de zee', alhoewel afkomstig uit de hogere bourgeoisie, zeer spoedig de belangen en de sociale noden van de volksklasse heeft ingezien. Hij was echter niet onmiddellijk gewonnen voor de Vlaamse strijd, ofschoon hij, net als zijn stadsgenoot Vercoullie, aan den lijve de schade ondervonden had van een uitsluitend Frans middelbaar en hoger onderwijs. (4)

Mac Leod studeerde te Gent aan het koninklijk atheneum van 1869 tot 1875 en aan de universiteit van 1875 tot 1878, waar hij promoveerde met de grootste onderscheiding tot doctor in de natuurwetenschappen. Al was hij een neef van de gezusters Loveling, toch schijnt hij in zijn jeugd niet veel gevoeld te hebben voor de Vlaamse Beweging. Hierin kwam een kentering op het einde van zijn studententijd, o.m. door toedoen van Dr. Edward Remouchamps, die als 'preparator' verbonden was aan de universiteit (5). Andere factoren hebben echter zijn Vlaamse gerichtheid mede bepaald. Ze is ongetwijfeld gestimuleerd door het literaire werk van zijn moeder en door betrekkingen en verwantschap met de Gentse familie Fredericq. Ook speelden de idealen van de Aufklärung en het geloof in een betere samenleving, waarin de liberale elite haar taak moest vervullen, hierin een grote rol. Anarchistische ideeën, opgevoerd door het werk van zijn vrouw, die geschriften van Kropotkin heeft vertaald, hebben op de mentaliteit van Mac Leod eveneens

invloed uitgeoefend en hem doen inzien dat hij zich moest inzetten om de sociale achterstand van Vlaanderen in te halen 'door kennis-overdracht in de moedertaal' (6). Zo zoekt hij spoedig zijn eerste discipelen onder de leden van de liberale kring 't Zal wel Gaan', waar hij dikwijls als voordrachtgever optrad en waarvan hij later erelid werd. (7)

Mac Leods evolutie als strijdende Vlaming gaat gepaard met een bloeiende en vruchtbare wetenschappelijke loopbaan. Aan de universiteit te Gent werd hij achtereenvolgens 'preparator' (1878), assistent (1881) in het histologisch laboratorium en geaggregeerde (1883). Twee jaar nadien kreeg hij de leergang van menselijke fysiologie in de faculteit van geneeskunde toegewezen. Na het overlijden van Prof. Kickx in 1887 werd hij ook belast met de cursus plantkunde aan de faculteit van de wetenschappen en aan de toegevoegde normaalschool. Tevens werd hij dienstdoende 'bestuurder' van de plantentuin. In het zelfde jaar werd hij benoemd tot buitengewoon hoogleraar aan de faculteit van de wetenschappen. In 1888 werd hem de opdracht gegeven de Vlaamse leergang van plantkunde te onderwijzen aan de normaalschool (toegevoegd aan de universiteit) en in 1889 nam hij de lessen van planten-, dieren-, en etnografische aardrijkskunde aan de Vlaamse normaalsectie eveneens voor zijn rekening. Gedurende de jaren 1911-1912 vervulde hij de functie van secretaris van de academische raad van de Gentse universiteit.

Vóór deze opdrachten, namelijk vanaf oktober 1881, was hij reeds leraar in de natuurlijke wetenschappen aan de normaalschool voor onderwijzers te Brugge en van 1882 tot 1885 was hij ook verbonden aan de middelbare normaalsectie. Bovendien gaf hij te Gent gedurende de vakantieperiodes in 1881 en 1883 een theoretische en praktische cursus dierkunde voor Vlaamse onderwijzers en werd hij in 1884 en 1885 belast met een leergang natuurlijke wetenschappen voor onderwijzers van de stad Gent.

De activiteiten van Mac Leod gingen voor de overheid niet onopgemerkt voorbij : hem werden dan ook verschillende officiële zendingen toevertrouwd, o.m. naar Parijs, Bonn, Heidelberg, Straats-

burg, Freiburg en Bazel. Daarnaast bezocht hij buitenlandse laboratoria en volgde lessen van Prof. Donders aan de universiteit te Utrecht. Verder ondernam hij botanische onderzoeksreizen in de Cottische Alpen, in Algerië en in de Hoge Pyreneeën. In 1907 was hij geruime tijd in Duitsland en in 1910 moest hij voor het Gentse stadsbestuur in Nederland het tuinbouwonderwijs bestuderen.

Mac Leod verwierf menige onderscheiding : zo werd hij nog vóór het behalen van zijn doctoraal diploma laureaat in de wedstrijd der reisbeurzen en in 1880 won hij de universitaire wedstrijd in de dierkundige wetenschappen; in 1885 bekwam hij de De Keyn-prijs van de Koninklijke Academie van België voor zijn werk *Leiddraad bij het onderwijzen en aanleeren der dierkunde, de werveldieren*.

Mac Leod was stichter en voorzitter van het Kruidkundig Genootschap *Dodonaea* (1887), alsook van het Vlaams Natuur- en Geneeskundig Congres (1897). Hij was o.m. lid der Société de Médecine de Gand (1882), briefwisselend lid der Nederlandse Dierkundige Vereniging (1884), lid van het Genootschap ter bevordering der natuur-, genees- en heelkunde te Amsterdam, van de Nederlandse Botanische Vereniging (1889), van de 'Botanischer Verein der Provinz Brandenburg' (1889) en van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden (1912). In 1900 werd hij verkozen tot briefwisselend lid der Koninklijke Vlaamse Academie, waarvan hij in 1905 werkend lid werd. Vanaf 1902 maakte hij deel uit van de toezichtsraad op de plantentuin te Brussel en in de jaren 1911-1913 zetelde hij in de verbeteringsraad van het hoger onderwijs.

Zijn geestelijke bedrijvigheid werd tijdelijk onderbroken door de eerste wereldoorlog. Hij had als geleerde een grote bewondering voor de Duitse wetenschap, maar voelde niets dan minachting voor de Germaanse overheersing, gehecht als hij was aan de vrijheid. In september 1914, kort voordat de Duitse legers te Gent hun intrek namen, week hij dan ook uit naar Engeland en verbleef tot einde februari 1919 te Manchester. Daar kon hij zijn wetenschappelijke taak voortzetten en onderzoeken uitvoeren in de gastvrije laboratoria van Prof. F.E. Weiss en Prof. W.H. Lang. In de reeks *Publications of the University of Manchester* verscheen zijn standaard-

werk *The Quantitative Method in Biology*, een publikatie waaraan hij feitelijk zijn hele leven had gewerkt en waarvoor hij op dat ogenblik niet over de wetenschappelijke aantekeningen van zijn metingen beschikte.

Op 15 februari 1919, toen hij op het punt stond naar België terug te keren, werd hij doctor h.c. benoemd van de Victoria University te Manchester. Het was zijn laatste grote onderscheiding. Bij zijn terugkomst in Gent overleed hij onverwachts op 3 maart 1919 in het huis van zijn zwager, ten gevolge van een verkoudheid. Zijn woonhuis 'Het Hof ter Meere', waar zoveel studenten te gast waren geweest, heeft hij nooit meer teruggezien. Hij werd in stille eenvoud op het stedelijk kerkhof te Gent begraven. Alleen enkele familieleden en zijn oude tante, Virginie Loveling, waren bij het afscheid aanwezig.

Hugo De Vries, met wie Mac Leod bevriend was, noemt hem 'een scherpzinnig onderzoeker, die een ruime blik had op de betekenis van wetenschappelijke studiën, zowel voor onderwijs als voor algemene ontwikkeling en vooruitgang.' (8) Ook Prof. Hamburger spreekt zijn bewondering uit voor Mac Leods 'grote kennis, zijn geestdrift voor de natuur en voor de wetenschap in het algemeen, verering ook voor zijn groot karakter'. (9) Andere buitenlandse collega's gewagen van zijn 'geestdrift voor de wetenschap, voor de Vlaamse taal, voor elk ideaal, dat hij voor zich zag'. Men prijst vooral zijn levendige persoonlijkheid, het feit dat hij nooit persoonlijk succes najoeg met zijn wetenschappelijk streven, de diepzinnigheid van zijn concepties en de intense toewijding van het te bereiken doel. (10)

Het ligt niet in onze bedoeling, binnen het beperkte bestek van deze publikatie de waarde te belichten van Mac Leods werk op het gebied der exacte wetenschappen. Alleen willen we enkele fundamentele trekken naar voren brengen, want zoals Prof. Dr. P. Van Oye eens verklaard heeft, zou Mac Leod nooit hebben kunnen bijdragen tot de ontvoogding van het Vlaamse volk, indien hij niet had beschikt over de gaven van een groot wetenschapsmens en geleerde. (11) 'Harmonisch groot is het denken en werken van dien man

geweest', die in één geheel de twee gaven verenigde noodzakelijk voor geestelijk initiatief : de durf met nieuwe gedachten uit te komen en de toetsing van zijn voorstellingen aan een reeks feiten. (12) Elk wetenschappelijk werk is aldus drager van een nieuwe grote gedachte, die gesteund wordt door realia, die overweldigen door hun bewijskracht. In de publikaties van Mac Leod treedt niet alleen de denker op de voorgrond, maar in de loop der jaren ook steeds meer de 'wetenschappelijke, nauwgezette onderzoeker' van een uitgebreide verzameling feiten. Dit is min of meer het gevolg van de wetenschappelijke toestand in Vlaams-België rond de jaren 1890-1910 : er heerste minachting voor alles wat Vlaams was en het werk der Vlamingen was het voorwerp van spot en kritiek, waardoor Mac Leod eigenlijk meer waardering vond in het buitenland. (13) Hij is echter nooit blind geweest voor de noden van zijn volk. Reeds in 1883-84 had hij een reeks populaire werken geschreven, handboeken, die meer bestemd waren voor het normaal- dan voor het hoger onderwijs, o.m. zijn *Leerboek van dierkunde*, *Leerboek van plantenkunde* en *Leidraad bij het onderwijzen en aanleeren der dierkunde*. Zo mag men zonder overdrijving beweren 'dat al de scholieren van het Vlaamsch gedeelte van ons land gedurende vijftientwintig jaar onder de wetenschappelijke invloed van Mac Leod' gestaan hebben. (14)

De Gentse hoogleraar behoorde ook niet tot het soort wetenschapsmensen, dat alleen bedrijvig is in laboratorium of studiekamer en enkel op congressen en bijeenkomsten verschijnt om de resultaten van onderzoek kenbaar te maken. Hij wilde rechtstreeks zijn wetenschappelijke gaven voor het volk dienstbaar maken. (15) Hij gebruikt dan ook welbewust de uitdrukking 'de hogere belangen van het volk', wanneer deze in het gedrang komen door de 'persoonlijke sympathieën' van sommige flaminganten. (16) Zeer spoedig had hij immers ingezien, dat een verfranst Vlaanderen een enorme sociale achterstand had goed te maken. Vandaar zijn streven voor een 'eigen Vlaams leven, door eigen onafhankelijke Vlaamse instellingen op cultureel en sociaal gebied' (17).

In zijn normaalleergangen vond Mac Leod onder zijn onderwijzers-
toehoorders een groep jonge mensen, die als hun sociale roeping zagen de afstand te overbruggen tussen de geest van de massa en hun kennis.

Hij wenste ze op te nemen in een werkkring en 'daartoe een band te stichten die ze met hem zou vereenigd houden, ook na het sluiten van die tijdelijke leergangen'. Zo kwam het tot de verwezenlijking van een *Natuurwetenschappelijk Genootschap*, dat om de veertien dagen zou vergaderen en over een eigen wetenschappelijk orgaan zou beschikken : 'in oktober 1881 verscheen de aankondiging van de aanstaande verschijning van *Natura, Maandschrift voor Natuurwetenschappen uitgegeven door het Natuurwetenschappelijk Genootschap van Gent*' (18). Het was een gedurfde onderneming een tijdschrift uit te geven in een taal, die op dat ogenblik daarvoor nog ongeschikt bevonden werd. Het initiatief kende weliswaar enige bijval, vooral in de onderwijzerswereld (19), maar de tijden bleken daarvoor nog niet rijp te zijn en de vereniging verdween reeds na drie jaar. De ernst en de degelijkheid van het tijdschrift en het genootschap werden bevestigd door de talrijke gezaghebbende periodieken, die een ruil met *Natura* aangingen en waaruit rijkelijk werd geput voor de 'stofferij' van refereerzittingen, waarop alle belangstellenden werden toegelaten. Zo ontstond feitelijk de University-Extension, het Hoger onderwijs voor het Volk, dat later, naar het voorbeeld van Engeland, zo'n bloei in ons land heeft gekend (20). Mac Leod was wellicht de eerste die deze University-Extension te Gent en in het Vlaamse landsgedeelte inrichtte. Met de medewerking van G. Staes werden in zijn laboratorium populaire leergangen georganiseerd over microscopie en over plantenziekten. (21) Onder zijn invloed werden ook te Brussel, te Antwerpen, te Dendermonde en in andere steden referaten gehouden, die bijdroegen om kennis en wetenschap onder het volk te verspreiden en het vooroordeel wegnamen dat de hogere wetenschap niet in de moedertaal kon onderwezen worden. (22) Verder maakte Mac Leod zich verdienstelijk door het geven van voordrachten in de studentenwereld, in het Willemsfonds en in tal van 'volksmaatschappijen'. (23)

Op de universiteit zelf had Mac Leod zich inmiddels een 'pleiade' weten te vormen van studenten, 'preparatoren' en jonge doctors die zijn vergaderingen, die echte refereeravonden waren, druk bijwoonden en gretig beluisterden. Soms waagde men zich op het ge-

bied van de wetenschappelijke literatuur door een verslag of bespreking onder zijn leiding. (24)

Zijn voorzitterschap van 't Zal wel Gaan' had met zich ook de leiding meegebracht van wetenschappelijke uitstapjes 'in 't Vlaams', waar occasioneel over de taalstrijd werd gehandeld. Zo deed Mac Leod de overtuiging groeien, dat de Nederlandse wetenschappelijke literatuur evenwaardig was aan de buitenlandse en voor geen enkele andere wijken moest. Dit bewees hij ook door de rijkdom van zijn eigen bibliotheek volledig ten dienste te stellen van zijn jonge vrienden. (25)

Daarnaast leidde Mac Leod ook talrijke botanische excursies, die bijdroegen tot verhoging van het wetenschappelijk peil van zijn studenten, die hun 'meester' in de gewone omgang leerden kennen als een oudere kameraad, steeds bereid tot lach, vermaak en grap. (26)

Van blijvend belang voor de wetenschap en het veld winnen van de Vlaamse taal was echter de stichting van het *Kruidkundig Genootschap Dodonaea* (1887). In een kort tijdsbestek werden verschillende onderafdelingen gesticht, o.a. te Turnhout, te Antwerpen en te Lier; in december 1896 bedroeg het ledenaantal 256, vooral dank zij het toetreden van talrijke buitenlanders.

Toen *Dodonaea* tot *Botanisch Jaarboek* werd omgevormd, verminderde de omvang : de 13e jaargang bevatte aldus de jaren 1901-1907; alleen de werking van de afdeling Gent bleef voortduren. In 1908 wordt Mac Leod, de stichter van het genootschap, tot voorzitter benoemd. Onder zijn impuls werd door de secretaris van het genootschap, G. Staes, een openbare zondag-leergang ingericht in de plantentuin van de Universiteit te Gent : er werden aan het belangstellend publiek inlichtingen verstrekt over plantenziekten en insektenschade. Op die manier heeft het *Kruidkundig Genootschap Dodonaea* grote diensten bewezen aan de wetenschap en de land- en tuinbouw; ongemerkt werd aldus een nieuwe vorm van University-Extension in het leven geroepen.

Over het doel, de werking, de omvang en de betekenis van dit genootschap laten we de stichter zelf aan het woord in een brief, die berust in het universiteitsarchief (27) : 'La Société *Dodonaea*

a été fondée en 1888. Au début, elle se composait du personnel du Jardin, de quelques étudiants et de deux ou trois préparateurs de l'Université auxquels s'étaient joints deux agronomes de l'Etat. La Société se réunissait tous les quinze jours, dans le but d'exercer mes élèves les plus zélés à discuter des questions de botanique et à donner de petits conférences.

Depuis lors, la Société s'est peu à peu développée. Outre les étudiants qui le désirent, des personnes qui ne sont pas étudiants assistent aux séances, mais celles-ci n'ont pas changé de caractère. Elles se tiennent toujours sous ma direction et les étudiants qui suivent mon cours y sont toujours invités, sans qu'ils soient sollicités en aucune façon à devenir membre. Quelques étudiants assistent à nos réunions et prennent même des notes comme s'ils étaient au cours. Il en est ainsi depuis vingt-quatre ans. Les cinq à six cent séances qui ont eu lieu durant cette longue période ont été présidées et dirigées par moi, sauf trois ou quatre séances où j'ai été remplacé par mon préparateur.

Ces réunions ont été un véritable complément de mon enseignement. Un nombre très considérable d'étudiants ont trouvé dans ces séances l'occasion d'étendre leurs connaissances.... Il ne s'agit pas ici d'une Société faisant usage des locaux universitaires, mais d'un professeur cherchant à compléter l'éducation scientifique de ses élèves les plus zélés.

Tous les élèves qui ont fait le doctorat en sciences botaniques à l'Université de Gand depuis 1888 ont appris à enseigner à la *Société Dodonaea* dans d'excellentes conditions, c.à.d. devant un auditoire qui discutait leurs conférences et leur posait des questions. Parmi les personnes qui assistent à nos séances et qui appartiennent en partie à l'enseignement, il en est de fort instruites, dont l'influence sur mes élèves a été on ne peut plus favorable.'

Naast de aanvulling van het onderwijs werd door de bedrijvigheid van *Dodonaea* de kennis van de Nederlandse taal aanzienlijk verbeterd; vele studenten konden het spreken en schrijven van de moedertaal weldra als 'een verworven eigenschap' beschouwen. (28)

In den beginne was ook het *Botanisch Jaarboek*, rekening gehou-

den met de omstandigheden, volledig in het Nederlands opgesteld. Talrijke medewerkers schreven weliswaar in hun eigen taal, doch hun publikaties werden telkens in het Nederlands omgezet. Toen de Vlamingen over hun eigen universiteit konden beschikken, heeft het tijdschrift (in 1932 omgedoopt tot *Biologisch Jaarboek*) een internationaal karakter aangenomen. (29)

Was *Dodonaea* het uitgangspunt van 'het beoefenen der natuurwetenschappen in de moedertaal', Mac Leod ging op de ingeslagen weg nog verder : in 1888 werd hij titularis van de leergang Nederlandse plantkunde aan de Faculteit van Natuurwetenschappen te Gent, een gebeurtenis die volgens zijn tegenstrever Fredericq het 'allereerste bedeesd begin' was van 'de vervlaamsing dier louter Fransche Faculteit'. (30)

Overtuigd als Mac Leod was van de onwetendheid der Gentse bloemisten wat levensleer en plantenkunde betreft, richtte hij kosteloze en openbare avondvoordrachten in, die hijzelf gaf in de lokalen van de Kruidtuin, Steendam. Men sprak lof over de eenvoud en duidelijkheid van deze leergangen. (31)

In mei 1897 werd ten huize van Mac Leod bijeengekomen door Prof. C. De Bruyne, Dr. De Buck, Dr. J. De Windt, Dr. H. Sabbe, Apoth. G. Staes en Dr. A.-J.-J. Vandevelde. Het doel van de vergadering was een *Vlaams Natuur- en Geneeskundig Congres* in te richten. Het werd nog hetzelfde jaar te Gent gehouden onder voorzitterschap van Mac Leod. De daaropvolgende congressen kenden een toenemende bloei en werden achtereenvolgens gehouden te Gent, Antwerpen, Brussel en Brugge. Volgens de getuigenis van Dr. M. Desmet, secretaris, zijn ze alle het werk geweest van één man, Julius Mac Leod, die 'gedurig in de bres gestaan heeft om alles, wat de inrichting van het Congres betrof, te regelen'. (32) De bedrijvige hoogleraar had immers in 1887 reeds de zittingen bijgewoond van het 1e Nederlands Natuur- en Geneeskundig Congres te Amsterdam en er het woord gevoerd voor een mededeling over de bevruchting der bloemen door de insecten en het belang der statistische methode. Eigenlijk wilde Mac Leod de uitbreiding van de wetenschap in Nederland leren kennen, omdat hij overtuigd was

van de grote invloed die kon uitgaan van de Nederlandse ontwikkeling op het wetenschappelijk leven in Vlaanderen. Hij deed aldus een aantal nieuwe Nederlandse ontdekkingen kennen, alhoewel men bepaalde theorieën nog niet wilde aannemen, wellicht omdat het wetenschappelijk peil in Vlaanderen nog niet hoog genoeg stond. (33)

De Vlaamse wetenschappelijke congressen stonden buiten en boven alle politiek. Ze hadden alleen als doel een wetenschappelijke beweging in het leven te roepen met het Nederlands als voertaal. (34)

Mac Leod bleef voorzitter van de congressen tot 1904. Toen enkele jongeren de congressen strijdlustig in bepaalde richtingen wisten te sturen, die niet overeenkwamen met de ideeën van de stichter, trok deze zich terug; niemand kon hem nog op zijn besluit doen terugkomen en op het negende Congres te Aalst in 1905 is hij zelfs niet meer verschenen. De wetenschappelijke vergaderingen hielden echter geenszins op te bestaan, hoewel ze tijdens de eerste wereldoorlog tijdelijk werden opgeschort. De afdeling Gent van *'Het Vlaams Natuur- en Geneeskundig Congres'* draagt sedert 26 november 1920 de naam Mac Leod. (35)

Wanneer we even de onderwerpen beschouwen die hij op de congressen heeft behandeld (36), dan krijgen we een overzicht van zijn ruim belangstellingsterrein en zijn sociale gerichtheid. Het is dan ook verkeerd de persoonlijkheid van Mac Leod te begrenzen tot het gebied der exacte wetenschappen. Talrijke malen overbrugt hij de kloof en zoekt aanknopingspunten met de humane wetenschappen, zoals de sociologie, de geschiedenis en de taalkunde. (37)

Mac Leod was niet alleen de man van de wetenschap en de auteur van talrijke waardevolle publikaties, hij was ook - zoals reeds in de genoemde realisaties tot uiting kwam - een pedagoog van hoog gehalte. De manier van omgaan met zijn studenten, die een grote sympathie wekte, heeft mede de strijd voor zijn Vlaams ideaal beïnvloed. Zacht, vriendelijk en eenvoudig heeft hij nooit ontmoedigd maar steeds opbouwend gewerkt. (38) Om de lust tot wetenschappelijk werk op te wekken, stichtte hij kringen en tijdschriften. (39) Vol-

gens Prof. Dr. C. De Bruyne was het voor Mac Leod een genoeg en een behoefte 'de weg aan te wijzen of te helpen zoeken naar onderricht en uitlegging'. Hij vond daartoe het best de gelegenheid op wandelingen en uitstapjes, wanneer hij over plant en dier aantrekkelijke uiteenzettingen hield : 'leren waarnemen en naar verklaring zoeken' was steeds zijn voornaamste streven. (40) Bij het neerschrijven en opstellen der resultaten van het biologisch onderzoek looft men Mac Leod om zijn hulpvaardigheid, zijn groot geduld en zijn bemoedigende begeleiding. Hij leerde zijn studenten schetsen maken, om het voorgestelde duidelijk te laten uitkomen en spoorde hen ook aan hun taal te verzorgen, de gesprokene zowel als de geschrevene. Volgens Prof. Dr. J.-E. Verschaffelt heeft hij zijn studenten, die uitsluitend Frans onderwijs genoten hadden, in het Nederlands leren schrijven en lezen, o.m. door het bezorgen van aantrekkelijke leesboeken. (41)

Mac Leod was werkelijk een 'apostel der wetenschap' die de liefde voor kennis bij jongere studenten wist te ontwikkelen en in 'hooge mate de kunst verstond een kern van leergierigen om zich te vereenigen'. (42) De weg naar het bekende 'Hof ter Meere', de woonplaats van Mac Leod, was vele studenten vertrouwd, want het genot hem te horen spreken over 'de wetenschap om de wetenschap' was zo groot, omdat van zijn 'rustelooze, geconcentreerd-zenuwachtige persoonlijkheid een bijzondere dynamische kracht' uitging, 'die de studentenjeugd aantrok en voortstuwde naar een sociaal-maatschappelijk ideaal, dat even verheven als verheffend was en onaantastbaar in zijn grondslagen'. (43)

De gaven van Mac Leod als pedagoog staan onbetwistbaar in betrekking met het geheel van zijn menselijk karakter, dat op ieder terrein zijn activiteiten heeft beïnvloed. Niettegenstaande hij voor zijn studie een teruggetrokken leven leidde (44), was hij een man 'vol wetenschap, vol minzaamheid, vol dienstwilligheid, vol liefde voor zijn volk, een apostel van overtuigde rechtzinnigheid en onbepaalde edelmoedigheid' (45). Hij behoorde tot het type dat menselijk denkt en werkt. (46) Met zijn zachte natuur was hij bestemd om een eenzame te worden, een overtuigde idealist, die in zijn strijd

voor Vlaanderen veel 'onderhandsche tegenwerking' ondervond (47), maar steeds mocht rekenen op de steun van zijn studenten.

Mac Leod heeft dan ook in de wetenschappelijke studentenbeweging een grote rol gespeeld, (48) Op 28 februari 1904 vergaderde te Gent het vijfde studentencongres voor de vervlaamsing der universiteit. Men noemt het 'een datum in de herleving van de Vlaamse wetenschap' (49), want het was 'het eerste Vlaams wetenschappelijk studentencongres en de naam van Mac Leod is er even onafscheidbaar aan verbonden als aan de stichting van het Natuur- en Geneeskundig Congres'. Vóór 1904 waren de studentencongressen, ingericht door de 'Studentencommissie voor de Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool' strijdvergaderingen geweest door de onenigheid in het Vlaamse kamp nopens de modaliteiten van een eventuele vernederlandsing der universiteit en nooit was eensgezindheid tot stand gekomen. (50)

Op het vierde studentencongres heeft Mac Leod nogmaals zijn standpunt uiteengezet. Zijn rede werd door de Studentencommissie uitgegeven onder de titel *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* (51). De studenten waren tot de overtuiging gekomen dat Vlaams onderwijs een 'sociale noodwendigheid' geworden was en dat zij moesten bijdragen tot het beoefenen van Vlaamse wetenschap. (52) De strijd was een 'noodzakelijkheid' geworden voor de 'algeheele beschaving' en de 'verstandelijke ontvoogding' van het volk. (53) Mac Leod was de mening toegedaan dat die strijd van de studenten op de werkkamer diende gevoerd te worden en dat de verworven kennis binnen het bereik moest gesteld worden van het volk. Daardoor zouden zij aantonen dat de Vlaamse student wel in staat was de wetenschap in zijn moedertaal te beoefenen. (54) Verder meende hij dat er een 'sociaal belang' op het spel stond, waarbij drie à vier miljoen Vlamingen betrokken waren en dit was 'de hoofdzaak'. (55) Naar zijn oordeel had men gepoogd 'ons methodisch en stelselmatig te ontvlaamschen'. Thans moesten wij 'in ons zelf de noodige wilskracht en de noodige werkkraft vinden om die pogingen te verijdelen'; anders zouden wij onbekwaam worden 'voor het Vlaamsche volk iets nuttigs te verrichten' (56). De studie

van het wetenschappelijk Nederlands en de lectuur van Nederlandse wetenschappelijke boeken en tijdschriften waren volgens Mac Leod de voornaamste propagandamiddelen voor de verwezenlijking van dit doel. (57) Op deze wijze heeft hij de Vlaamse studenten gewezen op hun 'sociaal-wetenschappelijke plichten' en een generatie wetenschapsmensen gevormd, die met een Vlaams ideaal voor ogen 'voor een niet gering deel aan ons Vlaamsch hooger onderwijs van nu de noodige krachten heeft kunnen schenken, die anders zo goed als geheel zouden hebben ontbroken' (58).

Tot slot van dit synthetisch beeld willen wij nog even de algemene betekenis en de verdiensten van Mac Leod belichten als strijder voor de Vlaamse belangen. (59) Het kan oppervlakkig beschouwd een contradictie schijnen, maar in wezen streed Mac Leod vooral 'tegen de in dien tijd overheerschende politieke opvatting van de Vlaamsche beweging en ook tegen den engen taalstrijd'. Hij 'beschouwde zichzelf niet als Flamingant, maar als Vlaming; en de Taal- en Letterkundige congressen vonden in zijn oogen geen genade' (60). Zijn streven was een 'zuiver sociaal-maatschappelijk streven' (61) en zijn doel was de Vlaamse wetenschap op een 'Europeesch plan' brengen en de Vlaamse beschaving opwerken en haar recht op bestaan doen veroveren. (62) In 1908 noemt niemand minder dan Karel Van de Woestijne hem 'den grondlegger en eerste drager der Vlaamsche beschaving, die ons een waardigen rang zal doen innemen in de rij der Europese volkeren' (63).

Mac Leod wenste steeds volledige vrijheid van taal te behouden voor wetenschappelijke 'mededelingen'. Zo weigerde hij in 1904 bij het bestuur van de Académie Royale de Belgique zijn kandidatuur in te dienen voor briefwisselend lid in de Klas van Wetenschappen (64). Hij was echter reeds op 12 juni 1900 gekozen tot briefwisselend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie, waarvan hij op 15 maart 1905 werkend lid werd door zijn verdiensten op taalkundig gebied, want zijn 'boeken en verhandelingen zijn echte meesterstukken van wetenschappelijke taal' (65).

Men heeft Mac Leod wel eens van pangermanisme verdacht; een pangermaanse geesteshouding blijkt echter uit geen enkele van zijn

geschriften (66) en dergelijke kritiek maakt alleen deel uit van het geheel der tegenkantingen, die Mac Leod tijdens zijn Vlaams streven ondervond. Echte strijd zou echter pas losbarsten na de publikatie van het *Verslag van de Commissie gelast met het onderzoeken van de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België*, een initiatief van het XXIIIe Nederlands Taal- en Letterkundig Congres, gehouden te Antwerpen in 1896. Mac Leod was verslaggever en zo belandde hij volop in de taalstrijd 'niet in de politieke richting, wel in de wetenschappelijke'. (67)

Zoals P. Van Oye beweert (68), heeft later Lodewijk De Raet op het gebied der praktische verwezenlijkingen een grote rol gespeeld bij de vervlaamsing van de Gentse universiteit. De bodem was echter rijp : Mac Leod had het werk voorbereid.

Zelfs Prof. Vercoullie, die in de oppositie stond in de strijd voor de vervlaamsing, moest getuigen dat er van Mac Leods bemoeiingen voor een Vlaamse universiteit 'een ongemeene stuwkracht is uitgegaan'. (69)

Een onverwachte dood heeft de geleerde echter belet ooit de concrete resultaten van zijn werk te zien. Zijn nakomelingen hebben zijn grote verdiensten nochtans niet vergeten. Enkele weken na zijn overlijden in 1919 had de eerste herdenking van Julius Mac Leod plaats in de Koninklijke Vlaamse Academie. Aan Prof. A.-J.-J. Vandevelde werd opgedragen het leven van deze Vlaamse geleerde te schetsen en zijn werk te bespreken, een opdracht die hij in 1921 vervulde. (70)

In oktober 1928 nam de natuurwetenschappelijke kring *Dodonaea*, op voorstel van Prof. Dr. A.-J.-J. Vandevelde, het initiatief om zijn stichter opnieuw te herdenken. Daar de geleerde ook stichter was van de Vlaamse Natuur- en Geneeskundige congressen en lid van de Koninklijke Vlaamse Academie, waren ook beide instellingen bereid een Mac Leod-comiteit te stichten. Meer dan tweehonderd personen hebben zich bij de hulde aangesloten en op die wijze werd meer dan 17.000 fr. voor de herdenking bijeengebracht.

Er werd ook een Mac Leod-Fonds gesticht om natuurwetenschappelijke uitgaven te steunen of natuurwetenschappelijk werk te ver-

spreiden ter bevordering van de volksontwikkeling. Op die manier wilde men aan de plechtigheid, die op 5 mei 1929 in de Aula van de Universiteit plaats had, een 'blijvend karakter geven en de naam van Mac Leod bij ons volk doen voortleven, door zijn eigen wetenschappelijk streven te bestendigen en zijn naam daaraan te verbinden.' (71)

Er verscheen ook een *Gedenkboek* (72), waarin A.-J.-J. Vandevelde, C. De Bruyne, J.E. Verschaffelt, P. Van Oye, A. Collumbien, J. Vercoullie, Is. Teirlinck en R. Verdeyen de verdiensten van Mac Leod schetsten als wetenschappelijk onderzoeker, als leermeester, als bioloog, als tuinbouworganisator, als strijder voor de vervlaamsing van het hoger onderwijs, als Academiëlid, als studentenvriend en beschermer. (73)

Op 5 maart 1939, 20 jaar na zijn dood, werd op een plechtigheid, door de academische overheid voorgezeten, een bronzen borstbeeld van Mac Leod onthuld. Er werd tevens voorgesteld een Mac Leod-Museum in te richten en zijn voordrachten te bundelen. (74)

Op voorstel van de toenmalige burgemeester van Gent werd de naam Mac Leod gegeven aan de dreef, die leidt van de Steendam naar de bibliotheek en te Oostende besliste het stadsbestuur reeds in 1929 het zeewetenschappelijk instituut, dat gegroeid is uit het pionierswerk van Mac Leod, naar zijn naam te noemen.

Eens heeft Mac Leod geschreven : 'Wanneer men de mensen uitnodigt om kermis te vieren, komen er velen; wanneer men het stilzwijgen behoudt over hunne plichten en uitsluitend spreekt over hunne rechten wordt men toegejuicht. Wanneer men ze daarentegen uitnodigt om jaren lang te werken, om zich zelf te vormen, op een stille studiekamer, verre van het gejoel der menigte, en in weerwil van de invloeden die ze ondergaan, wordt de uitnodiging slechts door enkelen beantwoord' (75). Tot die enkelen, de groten onzer maatschappij, 'die hun doel willen bereiken langs den steilen weg die in rechte lijn onder de verzengende stralen der zon omhoogvoert' behoorde hijzelf.

- (1) In deze brochure over Mac Leod wordt niet alleen gehandeld over de ver-
vlaamsing van de Gentse universiteit, maar ook over vervlaamsing in de
breedste betekenis van het woord (maatschappelijk leven, taal, onder-
wijs, wetenschappelijke literatuur enz.).
- (2) Voor dit hoofdstuk werd vooral beroep gedaan op : Van De Velde, A.-J.-J.,
*In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliographische
aanteekeningen*, Gent, Erasmus, 1921, 84 pp.; Van Hees, P., *Julius Mac
Leod*, in : *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, I*, Tielt, Lannoo, 1973,
pp. 910-912; Van Oye, P., *Julius Mac Leod (1857-1919)*, in : *Liber Me-
morialis, IV*, Gent, Rijksuniversiteit, 1960, pp. 16 en 24 en *Mac Leod Ge-
denkboek*, Antwerpen, De Sikkel, 1930, 120 pp.
- (3) Basse, M., *Het aandeel der vrouw in de Nederlandse letterkunde, I*, p. 108
(Uitgave van het Willems-fonds, nr. 157, 1920). Overgenomen door Van-
develde, A.-J.-J., o.c., p. 155.
- (4) Baur, F., *Mac Leod en J. Vercoullie, hun menselijk beeld*, Gent, 1957, p. 43.
- (5) De Bruyne, C., *Eerste jaren van Mac Leod's wetenschappelijke loopbaan*,
in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 48.
- (6) Gans de motivering van Mac Leods Vlaamsgezindheid berust op : Van Hees,
P., *Mac Leod Julius*, in : *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, I*, Tielt,
1973, pp. 910-911.
- (7) De Bruyne, C., o.c., p. 48.
- (8) *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 105.
- (9) Ibidem.
- (10) Ibidem, pp. 105-107.
- (11) Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, Gent, 1957, p. 22.
- (12) Van Oye, P., *Mac Leod als bioloog*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen,
1930, p. 59.
- (13) Vanaf (12) steunt de gedachtengang op : Van Oye, P., *Mac Leod als bioloog*,
in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 60.
- (14) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met
bibliografische aanteekeningen*, Gent, 1921, p. 182.
- (15) Ibidem, p. 165.
- (16) Mac Leod aan Omer Wattez, 7 november 1903, AMVC, (M 1505).
- (17) Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, Gent, 1957, p. 34.
- (18) De Bruyne, C., o.c., pp. 49-50.
- (19) Ibidem, p. 50.
- (20) Ibidem, pp. 51-52.
- (21) Van De Velde, A.-J.-J., o.c., p. 166.
- (22) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, II*, Gent,
1908, p. 102.
- (23) De Bruyne, C., o.c., p. 52.
- (24) Ibidem, p. 51.
- (25) Ibidem, p. 48.

- (26) Verschaffelt, J.E., *Mac Leod als leermeester*, in: *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, pp. 55-56.
- (27) Archief van de Rijksuniversiteit te Gent (4 A 153, 1911-1912, 137).
- (28) Verschaffelt, J.-E., o.c., p. 55.
- (29) Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, Gent, 1957, p. 32.
- (30) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, I*, Gent, 1906, p. 248.
- (31) Collumbien, A., *Prof. Mac Leod. Zijn invloed op den Gentschen tuinbouw. Zijn vulgarisatievoordrachten*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, pp. 77-78.
- (32) Van De Velde, A.-J.-J., o.c., p. 172.
- (33) Ibidem, p. 175.
- (34) Ibidem, p. 172.
- (35) Ibidem, pp. 172-174.
- (36) Voor onderwerpen en uittreksels : Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, de eerste Vlaamsche natuurkundige, lid eener Koninklijke Vlaamse Academie*, Gent, Erasmus, 1939, 29 pp. (= Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Verslagen en Mededelingen, april 1939).
- (37) Zie hiervoor : hoofdstuk II.
- (38) Van De Velde, A.-J.-J., o.c., pp. 180-181.
- (39) *Dodonaea, Natura, het Vlaams Natuur- en Geneeskundig Congres*. Cf. Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, 1857-1919. Levensschets*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, pp. 38-39.
- (40) De Bruyne, C., o.c., pp. 47-48.
- (41) Verschaffelt, J.-E., o.c., pp. 57-58.
- (42) Ibidem, pp. 53-54.
- (43) Verdeyen, R., *Mac Leod en de Vlaamsche wetenschappelijke studentenbeweging*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 102.
- (44) Fromme, F., *Begegnungen mit Flamen*, Brüssel, 1942, p. 11.
- (45) Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, 1857-1919. Levensschets*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 26.
- (46) Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, Gent, 1957, p. 22.
- (47) Van Oye, P., *Prof. Dr. Julius Mac Leod*, in : *Vandaag*, 1929, p. 15.
- (48) Zie hiervoor : Verdeyen, R., o.c., pp. 97-110.
- (49) Ibidem, p. 97.
- (50) Ibidem.
- (51) Uit dit werkje wordt in een volgend hoofdstuk overvloedig geput. Ook de eigenschappen en gebreken ervan worden besproken.
- (52) *Handelingen van het vijfde studentencongres voor de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*, Gent, Van Doorselaere (1904), p. 7. Ook geciteerd door Verdeyen, R., o.c., p. 98.

- (53) Dit zijn de woorden van Rafaël Van Oye, voorzitter van het vijfde studentencongres. Geciteerd door Verdeyen, R., o.c., p. 99.
- (54) Mac Leod, J., *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*, Gent, 1903, p. 3. Geciteerd door Verdeyen, R., p. 101.
- (55) Mac Leod, J., o.c., p. 3. Geciteerd door Verdeyen, R., o.c., p. 100.
- (56) Mac Leod, J., o.c., p. 31.
- (57) Ibidem, pp. 31-32.
- (58) Verdeyen, R., o.c., p. 102.
- (59) In een volgend hoofdstuk wordt hierover uitvoerig uitgeweid.
- (60) Verdeyen, R., o.c., p. 103.
- (61) Ibidem.
- (62) Ibidem.
- (63) Geciteerd door Verdeyen, R., o.c., p. 103.
- (64) Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod 1857-1919. Levensschets*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, pp. 40-41.
- (65) Ibidem, p. 41. - Aan de synthese en beoordeling van de werken, ontstaan in het kader van de vervlaamsing wordt een afzonderlijk hoofdstuk gewijd.
- (66) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliografische aantekeningen*, Gent, 1921, p. 190.
- (67) Van De Velde, A.-J.-J., *Geschriften van Julius Mac Leod. Ingeleid en van aantekeningen voorzien*, Antwerpen, 1942, p. 20.
- (68) Van Oye, P., *Julius Mac Leod (1857-1919)* in : *Liber Memorialis*, IV, Gent, 1960, p. 19.
- (69) Vercoullie, J., *Mac Leod en de Vlaamsche Hoogeschool*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 91.
- (70) Een levensschets met bibliografische aantekeningen verschenen in het jaarboek van 1921.
- (71) Van Oye, P., *Kort verslag van de Mac Leod-Hulde op 5 mei 1923 en van de werkzaamheden van het Mac Leod Fonds-comiteit*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, pp. 8-9.
- (72) *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, De Sikkels, 1930, 120 pp. (= Uitgaven van het Mac Leod Fonds).
- (73) Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, de eerste Vlaamsche natuurkundige, lid eener Koninklijke Vlaamsche Academie*, Gent, 1939, p. 28.
- (74) Ibidem.
- (75) Mac Leod, *Nieuwe Wegen* (= *Van Nu en Straks*, maart 1901), p. 24

II. BETREKKINGEN MET DE HUMANE WETENSCHAPPEN

Het hoeft geen verwondering te wekken dat een veelzijdig geleerde als Julius Mac Leod zich niet alleen bewoog op het terrein der exacte wetenschappen, maar ook een ruime belangstelling had voor algemeen menselijke (1) en sociale problemen, alsook voor de humane wetenschappen, zoals o.m. de taalkunde (2), de sociologie (3) en de geschiedenis (4), waarvan hij soms bepaalde relaties onderzocht met de natuurkunde, de biologie en de plantenkunde.

Deken De Bo's kruidwoordenboek is, naar zijn oordeel 'een kostbare bijdrage tot de kennis der volksdialekten'. Talrijke woorden uit de volksmond zijn hier zorgvuldig bijeengebracht. De Bo heeft echter verzuimd aan te duiden uit welke gewesten de aangetekende woorden afkomstig zijn, alhoewel Mac Leod het kruidenwoordenboek 'een kostbare aanwinst' vindt voor onze folklore en 'een nuttige vraagbaak' voor plantenkundigen. (5)

In de *Handelingen van de Bestendige Commissie voor het Onderwijs in en door het Nederlandsch*, handelt de Gentse hoogleraar over de spellinghervorming. De Nederlandse schrijftaal is volgens hem verouderd: 'zij is grootendeels blijven stilstaan, terwijl de spreektaal hare ontwikkelingsgang volgde. Onze schrijftaal moet dus in overeenstemming worden gebracht met de taal die thans in beschaafde kringen van Noord-Nederland gesproken wordt'. Hij verwerpt het beginsel 'de schrijftaal moet de spreektaal volgen' en denkt aan de toekomst en niet aan het verleden, omdat de voorwaarden der taalontwikkeling 'grootendeels gewijzigd' zijn. (6)

In *De bevolking der Koninklijke Athenaea in de Vlaamsche en in de Waalsche gewesten van België gedurende de jaren 1890 tot 1896* handelt Mac Leod over problemen van het taalonderwijs. Velen menen dat deze scholen werkelijk ten gronde gaan door het invoeren van het 'Vlaamsch régime'. (7) Mac Leod komt tot de vaststelling dat 'de athenaea in de Vlaamsche provincieën voortdurend leerlingen aanwinnen' terwijl de Waalse atheneae, waar van een 'Vlaamsch régime' geen sprake is, leerlingen verliezen. Een zeer

klein aantal Vlaamse ouders geven aan hun kinderen een 'zuiver Fransche opvoeding', omdat zij verbolgen zijn over de opkomst van het Nederlands in België. (8)

In *Over taalonderwijs* (9) gaat Mac Leod uit van de stelling dat terecht 'wordt geklaagd over de onvoldoende vruchten die het onderwijs in het Nederlandsch in de Vlaamsche provinciën van België afwerpt'. Door nieuwe toestanden worden aan het taalonderwijs dringende eisen gesteld. De eenheid van taal dringt zich op als 'een maatschappelijke noodwendigheid' (10). Nederlandse boeken worden door belanghebbenden wel begrepen maar op onvolkomen wijze en ten koste van veel inspanningen, omdat men in het lager onderwijs 'niet genoeg Nederlandsch en te veel Vlaamsche dialekten onderwijst' (11). In het middelbaar onderwijs wordt 'een zeer aanzienlijk gedeelte der beschikbaren tijd' aan de studie van de taal onttrokken ten voordele van de letterkunde. Het taalonderwijs dient op de allereerste plaats te bestaan 'uit het aanleren van woorden en uitdrukkingen en van de nauwkeurige betekenis daarvan. Al naar gelang de omstandigheden kan men daarbij de plaatselijke dialekten of het Fransch ter vergelijking gebruiken. De hoofdzaak is : Nederlandsche woorden bekend maken' (12).

Natuurwetenschap en Geschiedenis onderzoekt de verwantschap tussen beide wetenschappen. Volgens Mac Leod leert ons de geschiedenis der wetenschap 'dat er tusschen de verschillende onderdelen der menschelijke kennis, hoe langer hoe meer samenwerking ontstaat' (13). Er bestaat een duidelijk streven naar eenheid in denken en methode, en dit zal leiden tot de eenheid der wetenschap, niettegenstaande de aangroeiende verscheidenheid der bestudeerde onderwerpen. (14) Zo heeft b.v. de geneeskunde steeds meer hulpmiddelen ontleend aan andere wetenschappen. (15) Volgens de Duitse geschiedkundige Lamprecht (16), waarop Mac Leod zich beroept, bepalen het klimaat, de samenstelling en gesteldheid van de bodem, de verdeling van land en water, de natuurverschijnselen, de plantengroei en de dierenwereld, de antropologische kenmerken en de fysische eigenschappen van de mens de geschiedenis der volkeren. Zo is de studie der natuurlijke wetenschappen voor de geschiedenis

onontbeerlijk. (17) De geschiedenis bevindt zich, volgens Mac Leod, nog in een tijdperk van haar ontwikkeling. De methode die deze wetenschap moet volgen is nu reeds aangewezen : 'het is de methode der biologie, op de studie der geschiedkundige feiten toegepast'. Er valt te vrezen dat het nog een hele tijd zal duren, vooraleer men in het volle bezit van die methode zal zijn, vooral in België, omdat men te ver verwijderd blijft van de 'leermeesters' der biologie. (18)

In de onderzoeken over de bevruchting der bloemen in het 'Kempisch gedeelte van Vlaanderen' stelde Mac Leod vast dat de mens een zeer grote invloed op de planten heeft uitgeoefend. In betrekking met de insektenbloemige planten maakt hij een belangwekkende vergelijking met de mensensociologie. Hij onderscheidt *capitalisten*, die over een welgevulde voorraadkamer beschikken om insekten aan te lokken en door deze dieren regelmatig kruisbevrucht te worden en *proletariërs*, die honig, andere lokmiddelen en bijgevolg de kruisbevruchting moeten ontberen.

Op basis van deze vergelijking was, vanaf de jaren 1893-1894, de bioloog Mac Leod een socioloog geworden : 'de sociologie onder de mensen, gesteund op de planten- en de dierenbiologie, bleef tot het einde van zijn leven een zijner grootste bekommernissen : de lessen der levende natuur, niet deze der zoogenaamde beschaafde, doch alleen door politiek, diplomatie en geldzucht bedorven menschedom, gebruikte hij als leidraad om het lot van de mensen, en vooral van het volk te verbeteren' (19). Daar hij zijn sociologie niet zocht in de 'kunstmatige menschenmaatschappij met haar bedorven invloeden en verouderde ideeën, maar in de levende natuur komt Mac Leod voor als een groot volksvriend, die alles in het werk gesteld heeft tot het geluk van zijn medemens, zijn volk.' (20)

De Vlaamse wetenschappelijke congressen, waarvan hij in 1897 voorzitter werd, waren voor hem een gelegenheid om zijn gedachten uit te spreken over sociale verantwoordelijkheid (21) en 'het wederkeerig dienstbetoon' (22). De maatschappij bestaat volgens Mac Leod uit 'verschillende machten, die samen den Staat vormen'. Velen denken dat de staat almachtig is en alleen de sociale verantwoordelijkheid draagt. Al zijn de macht en de verantwoordelijkheid

van de staat zeer groot, toch wordt de sociale verantwoordelijkheid ook door anderen gedragen, 'nl. door hen allen, die het voorrecht hebben boven de volksklasse verheven te zijn, die bedeeld zijn met een overschot van kracht, onverschillig of dat overschot bestaat uit stoffelijken rijkdom, uit vrijen tijd of uit intellectueele macht. Zij die over een dergelijk overschot beschikken, hebben het in hunne macht de levensvoorwaarden van hunne medemensen te verbeteren, weinig of veel, en daarom dragen zij een groter of kleiner gedeelte van de maatschappelijke verantwoordelijkheid.' (23)

Mac Leod handelt verder in zijn betoog *De Invloed der Levensvoorwaarden en de sociale Verantwoordelijkheid* over de opleiding tot liefdadigheid, de 'echte' liefdadigheid en de dronkenschap. Onze liefdadigheid zou, naar zijn oordeel, veel doelmatiger zijn als wij de ellende beschouwden als gevolg van heersende toestanden en maatschappelijke invloeden en alles in het werk stelden om daarin verbetering te brengen. Onze opvoeding heeft dergelijke denkbeelden onmogelijk gemaakt : 'een sociale opvoeding, in den modernen, humanen zin van dit woord, kennen wij niet' (24).

Ook de schuld voor de dronkenschap schuift Mac Leod gedeeltelijk op de maatschappelijke omgeving : 'men belast de alcohol met zware rechten, maar men denkt er niet aan om den alcohol te verdringen, door het bekend maken en verspreiden van andere genoegens' (25).

In zijn voordracht *Strijd voor het Bestaan en wederkerig Dienstbetoon* bepaalt Mac Leod de maatschappij als 'een vereeniging van mensen, tusschen welke betrekkingen bestaan'. Het woord 'betrekking' wordt opgevat in zeer ruime betekenis : 'b.v. wederkeerig dienstbetoon, samenwerking tot het bereiken van een gemeenschappelijk doel, gezamenlijke strijd tegen een gemeenschappelijken vijand, wederkerige invloed in 't algemeen'. Zolang tussen de mensen geen betrekkingen bestaan, zolang zij vreemd blijven van elkaar, is er sprake van een menigte, niet van een maatschappij. (26)

De ware wetenschappelijke betekenis van 'strijd voor het bestaan' herleidt Mac Leod in zijn betoog tot 'arbeid voor het bestaan'. De natuur leert de mens dat die arbeid op honderden wijzen

kan verricht worden. 'Welk voorbeeld zal hij volgen ? Zal hij zich laten misleiden door de geveugelde leus 'Strijd voor het Bestaan', die hen slechts één middel leert kennen om aan de Wet der Natuur te gehoorzamen, - of zal hij te rade gaan met de Wetenschap, die door haar geduldige analyse de samengestelde zaken in haar enkelvoudige bestanddelen ontleedt, die hem tot de kennis brengt van algemeene, ondeelbare beginselen of natuurwetten, en hem tevens bekend maakt met de eindeloze verscheidenheid die een dergelijke wet in hare toepassingen vinden kan ?' (27)

Aan de natuurwet van de 'strijd voor het bestaan' kan volgens Mac Leod ook voldaan worden door 'wederkeerig dienstbetoon'. Ieder mens is lid van de maatschappij, die slechts is wat ze geworden is door het 'wederkeerig dienstbetoon' van haar leden. Zodra iemand strijd voert tegen de medeleden van de maatschappij, ontstaat verwarring, die nadelig uitvalt voor haar leden. Het is dus heilzaam iedere vorm van strijd te vermijden. De geschiedenis die taferelen ophangt van oorlogen en burgerwisten, deed bij velen het denkbeeld ontstaan van een historische onvermijdelijkheid van 'eeuwig strijden en kampen'. Volgens Mac Leod heeft de Vlaamse Beweging 'dergelijke fouten niet weten te vermijden' : 'de flaminganten hebben een te groot gedeelte van hunne krachten gewijd aan den eigenlijken strijd, en te weinig gedaan om den invloed der Vlaamsche Beweging uit te breiden door de verspreiding van Nederlandsch geestesvoedsel' (28).

In dezelfde voordracht omschrijft Mac Leod ook 'de echte rol van de wetenschap' : 'de idealen die de moderne wetenschap ons voorspiegelt, strooken in hoofdzaak met de verzuchting naar iets hoogers, die sedert eeuwen uit de menschheid opgaat.' Zo mogen wij 'hopen en vertrouwen dat de Wetenschap ons eenmaal de Kunst zal leeren om het ideaal der menschheid te verwezenlijken' (29).

Inleiding tot de Natuurkunde der Maatschappijen is een leer-gang in acht lessen, bestemd voor het 'Hooger Onderwijs voor het Volk'. Het werkje bevat een biologische inleiding en een synthese van Mac Leods theorieën op het gebied van de sociologie, zoals die hoofdzakelijk in de twee vorige betogen werden uiteengezet.

Men moet die biologische opvattingen over sociologie beschouwen als 'een welgemeende poging om de maatschappij der menschen te verbeteren'. Zij getuigen van zijn eerlijkheid, zijn sociaal karakter, zijn liefde voor de evenmens en zijn streven naar gelijkheid in de maatschappij. (30)

Van geringer belang en wetenschappelijk negatief getint is Mac Leods verhouding met de letterkunde. Een man met een edelmoedig en verheven karakter, die in zijn familie trouwens talentvolle schrijvers en schrijfsters telde, zoals 'Mevrouw Sophia', zijn moeder, Virginie en Rosalie Loveling, zijn tantes, en Cyriel Buysse, zijn neef, is zeker niet onverschillig gebleven tegenover de literatuur (31), hoewel hij zich hardnekkig gekant heeft tegen de wetenschappelijke waarde van deze geschriften, waarin 'menschelijke bouwstoffen' verwerkt worden. Ze 'getuigen dikwijls van veel talent, en kunnen uit het oogpunt der kunst een hooge betekenis hebben, maar men vergist zich volkomen als men aan die gewrochten wetenschappelijke waarde toekent, als men meent dat zij onze kennis van de eigenschappen van den mensch wezenlijk bevorderen' (32). In een letterkundig werk wordt, aldus Mac Leod, geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen de waargenomen werkelijkheid en de voortbrengselen van de verbeelding : 'het gedeelte waarheid, dat de grondslag van sommige romans uitmaakt is voor de wetenschap onbruikbaar, wegens de phantasie die er is bijgemengd'. (33) Bovendien hadden de toenmalige schrijvers 'de zonderlinge neiging om in den mensch bij voorkeur de nadeelige eigenschappen te bestudeeren en te ontleden, en ongunstige invloeden in werking te brengen'. Die somberheid wordt dan 'meestal voorgesteld als iets onvermijdelijks, als een gevolg van de erfelijkheid en van de onverbiddelijke wetten der Natuur' (34).

De studie van de door erfelijkheid verkregen eigenschappen van planten en dieren en van de kunstmatige teeltkunst om deze wezens te veredelen heeft Mac Leod trouwens toegepast op menselijk gebied en hij komt tot het besluit dat de veredeling van de mens een moeilijke taak is. (35)

Mac Leod voelde zich ook ten zeerste aangetrokken tot de oudheidkunde (36) en de numismatiek (37). In zijn artikel *Oude Munten en Penningen* toonde hij aan hoe belangrijk de studie van munten 'zou kunnen worden voor verre nakomelingen, die van ons zullen gescheiden zijn door den tijd en door de omwentelingen der eeuwen' (38). Hij was zelf een verwoed verzamelaar en zijn woning 'Het Hof ter Meere' was als een echt museum ingericht. (39) Dit kunstgevoel had een duidelijke invloed op zijn wetenschappelijk werk, zijn taal en zijn illustraties. (40)

- (1) De dronkenschap, het onderwijs, de taalstrijd, de erfelijkheid.
- (2) Cf. Mac Leod, *Naar aanleiding der spelling-hervorming*, nr. 1, 17 pp.
(=Koninklijke Vlaamse Academie. *Handelingen van de bestendige commissie voor het onderwijs in en door het Nederlandsch*) & *Deken De Bo's Kruidwoordenboek en de Nederlandsche wetenschappelijke taal*, (=Nederlandsch Museum, nr. 3 en 4, 1888, pp. 133-150).
- (3) Cf. Mac Leod, *De invloed der levensvoorwaarden en de sociale verantwoordelijkheid*. (= *Handelingen van het 4e Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres Brussel, 1900*), pp. 149-165); *Inleiding tot de natuurkunde der maatschappijen (sociologie)*, Gent, Van Doosselaere, 1902, 16 pp., & *Strijd voor het bestaan en wederkeurig dienstbetoon*, Brugge, Witteryck-Delplace, 1901, 17 pp.
- (4) Mac Leod, *Natuurwetenschap en geschiedenis. Een onuitgegeven handschrift*, Gent, Erasmus, 1929, 30 pp. (=Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. *Verslagen en Mededelingen*, 1929).
- (5) Mac Leod, *Deken De Bo's Kruidwoordenboek en de Nederlandsche wetenschappelijke taal* (= *Nederlandsch Museum*, nr. 3 en 4, 1888), pp. 133-150.
Wij raadpleegden de overdruk, pp. 1-3.
- (6) Mac Leod, *Naar aanleiding der spelling-hervorming*, nr. 1 (=Koninklijke Vlaamse Academie. *Handelingen van de bestendige commissie voor het onderwijs in en door het Nederlandsch*), pp. 1-4.
- (7) Mac Leod, *De bevolking der koninklijke athenaea in de Vlaamsche en in de Waalsche gewesten van België gedurende de jaren 1890 tot 1896* (=Tijdschrift van het Willemsfonds 1897), p. 1.
- (8) Ibidem, p. 6.
- (9) Mac Leod, *Over taalonderwijs*, Gent, Siffer, 1919, 12 pp.
- (10) Ibidem, p. 5.
- (11) Ibidem, p. 6.
- (12) Ibidem, p. 9.
- (13) Mac Leod, *Natuurwetenschap en geschiedenis*, Gent, 1929, p. 1.
- (14) Ibidem.
- (15) Ibidem, p. 6.
- (16) Lamprecht, *Was ist Kulturgeschichte* (= *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 1896-97), p. 3.
- (17) Mac Leod, *Natuurwetenschap en geschiedenis*, pp. 8-9.
- (18) Ibidem, p. 29.
- (19) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliografische aantekeningen*, Gent, 1921, pp. 159-160.
- (20) Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod 1857-1919. Levensschets*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 42.

- (21) Mac Leod, *De invloed der levensvoorwaarden en de sociale verantwoordelijkheid* (= *Handelingen van het 4e Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres Brussel 1900*), pp. 149-165.
- (22) Mac Leod, *Strijd voor het bestaan en wederkeerig dienstbetoon*, Brugge, Witteryck-Delplace, 1901, 17 pp.
- (23) Mac Leod, *De invloed der levensvoorwaarden en de sociale verantwoordelijkheid*, (= *Handelingen van het 4e Vlaamsch Natuur- en Geneeskundig Congres Brussel 1900*), p. 162.
- (24) Ibidem.
- (25) Ibidem, p. 163.
- (26) Mac Leod, *Strijd voor het bestaan en wederkeerig dienstbetoon*, Brugge, 1901, pp. 8-9.
- (27) Ibidem, p. 8.
- (28) Ibidem, pp. 15-17.
- (29) Mac Leod, *Strijd voor het bestaan en wederkeerig dienstbetoon*, Brugge, 1901, p. 17.
- (30) Van De Velde, A.-J.-J., *Geschriften van Mac Leod. Ingeleid en van aantekeningen voorzien*, Antwerpen, 1942, pp. 15-16.
- (31) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliografische aantekeningen*, Gent, 1921, p. 196.
- (32) Mac Leod, *Erfelijkheid*, (= *Tijdschrift van het Willems-Fonds 1896*), p. 3.
- (33) Ibidem.
- (34) Ibidem.
- (35) Ibidem, p. 34.
- (36) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliografische aantekeningen*, Gent, 1921, p. 196.
- (37) Ibidem.
- (38) Mac Leod, *Oude munten en penningen* (= *Tijdschrift van het Willems-Fonds, 1900*), p. 5.
- (39) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliografische aantekeningen*, Gent, 1921, p. 196.
- (40) Ibidem, p. 197.

III. 'AANLOOP' TOT MAC LEODS VERSLAG

Hoewel Mac Leods *Verslag van de Commissie belast met het Onderzoek van de Wenschelijkheid van het Inrichten van een Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch België* een hoogtepunt betekende in de strijd voor een Vlaamse universiteit te Gent, was de eis voor de vervlaamsing al heel lang geformuleerd.

De Luxemburger Karel Antoon Tandel (1), gewezen hoogleraar bij de Krijgsschool, algemeen provinciaal opziener van het lager onderwijs, pleitte reeds in 1831 voor een Vlaamse universiteit te Gent in zijn werk *Plan d'une université pour la Belgique; accompagné de réflexions sur la surveillance en matière d'instruction publique et sur l'usage de la langue maternelle* (2). Wanneer men consequent wil zijn met de onafhankelijkheid en de nationaliteit, dan is volgens Tandel het middel daartoe de taal en daarom stelt hij de oprichting voor van twee universiteiten, een Vlaamse te Gent en een Franse te Luik.

De Vlamingen begonnen echter pas in 1840 belang te stellen in de voertaal van het hoger onderwijs. In het volkspetitionnement van 1840 vroegen zij dienaangaande 'dat het Nederduits bij de Universiteit te Gent en in andere rijksscholen op gelijke voet zou gesteld worden met het Frans' (3). Voor dit petitionnement werden honderden handtekeningen ingezameld en verzoekschriften gezonden aan de minister van binnenlandse zaken, 'hetgeen eene echte begrafenis was' (4).

P. Lebrocquy, dagbladschrijver, dichter en auteur van het zeer opgemerkte boek *Analogies linguistiques* (1845), begon te Gent op 16 mei 1846 een vrije leergang over de Noorse talen en letterkonden vergeleken met de Nederlandse. Zo klonk voor het eerst sedert 1830 de moedertaal van de professorale katheders te Gent. (5) Het initiatief was echter van korte duur.

In 1852 werd de liberale studentenkring 't Zal wel Gaan' gesticht en in 1854 naar de universiteit overgebracht. Onmiddellijk werd een verzoekschrift naar de minister gestuurd om te vragen de

leergang in de Nederlandse letterkunde, die slechts 'op papier bestond' werkelijk in te richten. Minister Piercot gaf toe en in november 1855 openden Prof. Serrure en Heremans de nieuwe Nederlandse cursus. Volgens P. Fredericq was dit 'het begin der nu verwachte vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool, de eerste bres geschoten in de citadel der Fransche wetenschap in Vlaanderen' (6).

Bij koninklijk besluit van 27 juni 1856 stelde minister De Decker de 'Commissie der Vlaamsche Grieven' in, die bestond uit negen leden. (7) De hervormingen die noodzakelijk werden verklaard betroffen het onderwijs, het bestuur, het gerecht, het leger, het zee-wezen en de diplomatie. (8) Op het gebied van het hoger onderwijs werd de inrichting gevraagd aan de universiteiten van verplichte leergangen in de Nederlandse letterkunde en in de kunst van het schrijven : 'men moet er bijzonder voor zorgen dat de leerlingen van de burgerlijke genie, toekomstige ambtenaren van openbare werken, het Nederlands kennen. Verder moet de kennis van de moedertaal geëist worden van de kandidaat-notarissen die een ambt wensen in een Vlaams kanton. Tevens dient de Nederlandse terminologie aangeleerd te worden aan de geneesheren voor de ziekten en de geneeskundige grondstoffen'. (9)

Volgens Fredericq zou de Grievencommissie behendiger gehandeld hebben, indien zij alleen de voornaamste eisen der Vlamingen bepaald had, 'want het gold veel minder in 1857 het opmaken van een volledige lijst van de idealen der Vlamingen dan wel het voorstellen van practisch en dadelijk in te voeren verbeteringen'. Meer praktische, politieke zin zou deze Commissie niet geschaad hebben. Nu bleef haar werk, hoe ernstig ook opgevat, geheel onvruchtbaar. (10)

Ook de Vlaamse verenigingen hielden zich met het probleem bezig : op 19 mei 1861 werd te Brussel het Vlaams Verbond opgericht, dat o.a. eiste dat op de universiteit de studenten over het recht dienden te beschikken hun examens in het Nederlands af te leggen; verder moesten zij de keus hebben tussen de Franse en de Nederlandse letterkundige geschiedenis. (11)

Bij ministerieel besluit van 7 december 1883 voegde minister

Van Humbeeck bij de Gentse universiteit Vlaamse normale afdelingen, die verbonden werden aan de faculteit van wijsbegeerte en letteren. Er werden voor de Germaanse taalkunde en de historische vakken nieuwe professoren aangesteld, die in het Nederlands zouden doceren. Dit 'was aldus een onvoorzien en belangrijk begin van vervlaamsching der Fransche hoogeschool van Gent, de allereerste stap op dien weg sedert 1830, hetgeen zeer belangrijke gevolgen heeft gehad voor de toekomst.' (12)

Een vertoogschrift van de Gentse Snellaertkring van april 1885 vroeg de instelling van een Nederlandse leergang van strafrecht en rechtspleging aan de universiteiten te Gent en Luik, hetgeen in januari 1886 insgelijks door 't Zal wel Gaan' gevraagd werd aan de academische raad te Gent, (13)

In november 1888 werd aan de faculteit der natuurwetenschappen te Gent een leergang van Nederlandse plantenkunde ingericht met Professor Julius Mac Leod als titularis. Dit was volgens Fredericq een 'allereerste bedeesd begin van de vervlaamsching dier loutere Fransche faculteit' (14).

In *Het Belfort* van 1889 werd de eerste polemiek gevoerd over de wenselijkheid en de modaliteit van een Vlaamse hogeschool. (15) D. Ackers wilde aantonen dat een Vlaamse universiteit noodzakelijk en mogelijk was. Hij stelde echter voor een onvolledige, katholieke Vlaamse 'hogeschool' op te richten te Sint-Niklaas 'op den ijzeren weg van Antwerpen naar Gent, met eenen voet in Holland, in eene der volkrijkste, vlaamsche en katholieke streken des lands' (16).

Hij kon echter niet iedereen in het Vlaamse kamp overtuigen : dit bewijst de repliek van J. Van Campen (= K. Dhooge), die een verdere strijd voor de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs verkoos, omdat hij niet geloofde aan de mogelijkheid van een Vlaamse 'hogeschool'. (17)

In maart 1890 stelde de Vlaamse balie van Gent een vertoogschrift op om aan de universiteit een leergang in de Nederlandse rechtspleging te bekomen en de Van Maerlantszonen, de studenten

van het atheneum te Brugge, wilden de oprichting van een Nederlandse rijksuniversiteit in hun stad. (18)

Op de Landdag van de vrijzinnige studenten te Brugge op 1 mei 1892 werd het vraagstuk van de Vlaamse universiteit ingeleid door Julius Pée. Hij ontvouwt er voor het eerst een plan, dat vijf jaar later door Mac Leod, de verslaggever van de eerste Vlaamse Hogeschoolcommissie, punt voor punt zal worden overgenomen : hij stelt inderdaad voor dat het nederlandstalig hoger onderwijs in Vlaanderen zou verwezenlijkt worden door de vervlaamsing van de bestaande rijksuniversiteit te Gent; hij oordeelt dat zulks geleidelijk moet geschieden, door de benoeming van in het Nederlands docerende professoren, naar gelang de vacatures zich voordoen; wat de schaal van de vervlaamsing betreft, beperkt Julius Pée zijn voorstel tot de vier klassieke faculteiten : hij schakelt de technische scholen uit waar het franstalig onderwijs zou blijven bestaan. (19)

In 1892 startte ook de 'University-Extension' onder de naam 'Hoger Onderwijs voor het Volk in de moedertaal, uitgaande van de hogeschool van Gent'. Er kwam een comité tot stand waartoe de professoren P. Fredericq, J. Mac Leod en J. Vercoullie behoorden, evenals Dr. M. Basse en Dr. W. Duflou. (20)

Belangrijk als voorbereiding tot het *Verslag* was ook het opstel van L. De Raet over *De Hoogeschool en de Geschiedenis*, op 6 juli 1892 verschenen in *De Goedendag*, het orgaan van de studenten van het officieel middelbaar onderwijs. (21) De 'hogeschool' is volgens De Raet de tolk van de gedachte. Vandaar de grote rol der universiteiten bij alle volkeren der ons omringende landen. Indien Duitsland aan het hoofd der volken staat, dan is dit te danken aan zijn eenentwintig 'hogescholen'. Wij willen, aldus De Raet, voor ons volk 'het groots verleden aan een schitterende toekomst snoeren : het eerste wapen daartoe is een Nederlandsche Hoogeschool voor Vlaanderen'. (28)

In 1895 verscheen van de hand van L. De Raet nog de studie *De Hervorming der Belgische Hoogescholen*. De universiteiten zijn te veel fabrieken van diploma's geworden en beroepsscholen. Sterk wordt nochtans de nadruk gelegd op de vereiste : ' de hogeschool

moet nationaal zijn d.w.z. voor ons Vlamingen een Nederlandse' (23). Het onderwijs aan de universiteit moet op de eerste plaats gegeven worden in de taal van het volk. Een volk is alleen sterk wanneer het steunt op zijn verleden en 'waar kan men zich beter doordringen van de overleveringen en de geest van een volk, zoniet op een nationale, voor ons Nederlandse Hoogeschool?'(24)

Door een initiatief van het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal wel Gaan' werd op 18 juli 1896 aan een reeks professoren van de Gentse universiteit en aan enkele prominenten een oordeel gevraagd over de kwestie van de vervlaamsing, zodat het vraagstuk voor een breder forum werd gebracht .(25) Zeventien antwoorden werden ontvangen en gepubliceerd .(26) Het was het zgn. 'referendum der intellectuelen'.

Op de vraag of de universiteit van Gent uitsluitend Nederlands moest worden, werd bevestigend geantwoord door Prof. Boucqué, Prof. De Ceuleneer, Prof. Fredericq, Prof. Mac Leod, Prof. Vercoillie, Prof. Hoffmann, Prayon-Van Zuylen, Karel Buls, Coremans en Max Rooses. Prof. De Ceuleneer en Dr. Fredericks kantten zich uitdrukkelijk tegen de vernederlandsing van de speciale scholen, alhoewel de toekomstige ingenieurs toch de Nederlandse termen zouden dienen te leren. Prof. Mac Leod achtte de vervlaamsing van de bijzondere scholen voorlopig onuitvoerbaar. Prof. Fredericq was reeds zeer omzichtig en terughoudend met zijn antwoord : 'Wat de middelen betreft om tot een volledige vervlaamsching der Gentsche hoogeschool te geraken, die zullen derwijze moeten gekozen worden, dat zij geene stoornis brengen noch in de werkkring der Franschdoceerende professoren, noch in de wetenschappelijke waarde van het gegeven onderwijs' (27). In dit antwoord vindt men reeds de grondslag van de latere polemieken met Mac Leod.

Prof. Kurth van Luik gaf de voorkeur aan een tweetalige 'hogeschool', evenals Prof. Stecher; Kanunnik de Harlez, hoogleraar te Leuven keurde een Vlaamse universiteit af, maar wenste 'uitbreiding van de lessen in 't Vlaamsch aan de Gentsche Hoogeschool'(28).

Prof. Seresia noemde de verwezenlijking van een Vlaamse universiteit niet onmogelijk maar voegde er ironisch aan toe : 'Aangezien

een Nederlandsche hoogeschool in België tot geen ernstige ontwikkeling kan komen zonder verscheuring van mijn vaderland, vind ik deze inrichting niet wenschelijk.' (29)

De liberale senator Tournay-Detilleux, voorzitter van de Ligue Wallonne Belge, kantte zich heftig tegen het invoeren van het Nederlands, 'cette langue étrangère', terwijl de socialistische volksvertegenwoordiger Vandervelde verklaarde dat op het eerste gezicht het nut van een dergelijke instelling niet bewezen was. Indien de Gentse professoren zich echter voorstander verklaarden het Nederlands als taal van het hoger onderwijs te Gent te gebruiken, zou hij zich daar niet tegen verzetten. (30)

Dit referendum verwekte, volgens Fredericq, 'tamelijk veel opschudding en werd algemeen besproken in de Belgische pers', waar de Franse kranten met de vervlaamsing der Gentse 'hogeschool' de draak staken. Uit de antwoorden bleek dat de Vlaamsgezinden het alsdan nog volkomen eens waren, 'dat de Fransche Hoogeschool van Gent tot een Nederlandsche zou worden herschapen en dat een tweetalige oplossing nog door niemand aangeprezen werd,' tenzij door de Harlez van Leuven, Kurth en Stecher van Luik. (31)

Mac Leod heeft in zijn antwoord aan ' 't Zal wel Gaan' een synthese gegeven van de ideeën die hij in hetzelfde jaar in zijn Verslag zou ontwikkelen. Ook meningen van anderen, zoals de weerlegging van tegenargumenten, door Prayon-Van Zuylen uitgewerkt, heeft hij in zijn Verslag grotendeels overgenomen. Zoals blijkt uit een brief aan Max Rooses verlangde hij 'ten zeerste de talrijke brieven, die in antwoord op de vraag van ' 't Zal wel Gaan' gezonden werden' te lezen alvorens zijn *Verslag* definitief op te stellen. (32)

Hij meende dat het referendum veel zou bijdragen 'om den weg te banen voor de groote hervorming, vooral onder de studenten'. Het verheugde hem 'dat negen hoogleeraren volkomen gunstig zijn aan de vervlaamsching der Hoogeschool; misschien zal het mogelijk wezen dit getal met twee of drie te doen aangroeien. Voor enkele jaren zou men dit nooit hebben durven hopen.' (33)

- (1) °Luxemburg 18-5-1801; Aarlen 11-9-1854.
- (2) Bruxelles, Demanets, 1831, 34 pp.
- (3) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, II*, Antwerpen, 1971, p. 63.
- (4) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, I*, Gent, 1906, pp. 22-23.
- (5) Ibidem, p. 35.
- (6) Ibidem, pp. 77-78.
- (7) Ibidem, p. 66.
- (8) Ibidem, p. 68.
- (9) Elias, H.J., o.c., p. 69.
- (10) Fredericq, P., o.c., p. 69.
- (11) Ibidem, p. 86.
- (12) Ibidem, p. 169.
- (13) Ibidem, pp. 193-194.
- (14) Ibidem, p. 248.
- (15) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV*, Antwerpen, 1971, p. 142.
- (16) Ackers, D., *Eene Vlaamsche hoogeschool*, in : *Het Belfort*, 1889, pp. 177-178.
- (17) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV*, Antwerpen, 1971, p. 142.
- (18) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, II*, Gent, 1908, p. 57.
- (19) Lamberty, M., *Vlaamse Beweging. Bedenkingen bij een herdenking*, (I), NVT, 1958, 12, p. 1220.
- (20) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, II*, Gent, 1908, pp. 99-103.
- (21) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV*, Antwerpen, 1971, p. 143.
- (22) De Raet, L., *De hoogeschool en de geschiedenis*, in : *Over Vlaamsche volkskracht. Vlaanderens cultuurwaarden*, Brussel, 1913, pp. 3-8.
- (23) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV*, Antwerpen, 1971, p. 62.
- (24) De Raet, L., *De hervorming der Belgische hoogeschoolen*, in : *Over Vlaamsche volkskracht. Vlaanderens cultuurwaarden*, Brussel, 1913, pp. 9-31. Citaat, p. 30.
- (25) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV*, Antwerpen, 1971, p. 144.
- (26) *Gentsche Studentenalmanak voor 1897* [van het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal wel Gaan'], Gent, [1897], pp. 1-57.
- (27) Ibidem, p. 25.

- (28) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, III*, Gent, 1909, p. 159.
- (29) *Gentsche Studentenalmanak voor 1897* [van het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal wel Gaan'], Gent, [1897], p. 52.
- (30) Ibidem, pp. 54-55.
- (31) Fredericq, L., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, III*, Gent, 1909, p. 160.
- (32) Mac Leod aan Rooses, 22 maart 1897, AMVC (M 1505/B).
- (33) Mac Leod aan Rooses, 10 mei 1897, AMVC (M 1505/B).

IV. SYNTHESE EN BEOORDELING VAN MAC LEODS VERSLAG

De eerste contacten van de hogeschoolcommissie (gegroeid uit het Nederlands Congres dat in Antwerpen werd gehouden) dateren van het najaar 1896. Men moest echter wachten tot 30 mei 1897, vooraleer Mac Leod volledig klaar was (1) met zijn *Verslag van de Commissie belast met het Onderzoeken van de Wenschelijkheid van het Inrichten eener Nederlandsche Hoogeschool in Vlaamsch-België* (Gent, 1897).

Dit verslag was volgens Prof. J. Vercoullie een 'meesterstuk' : 'Het betoogde op kristalheldere wijze de onverbiddelijke noodzakelijkheid van het Vlaamsche volk om een Hoogeschool in zijn taal te hebben, iets wat alle vrije volken al lang bezaten.' (2)

In een inleidend gedeelte toont Mac Leod aan hoe in de loop der negentiende eeuw de levende moedertalen overal het dode Latijn hebben verdrongen. Niet alleen de talen der grote volkeren hebben de plaats van het Latijn ingenomen, maar ook kleinere volkstalen. Vroeger was de Latijnse taal als het ware een 'omheining, waarbinnen de wetenschap en het wetenschappelijk onderwijs, veilig voor de nieuwsgierigheid van niet ingewijden, opgesloten bleven.' Nu zijn de 'hogescholen' in gemeenschap getreden met de grote massa en hebben de moedertaal van de massa aangenomen. Slechts in drie streken werd het Latijn als voertaal van het hoger onderwijs niet vervangen door de moedertaal : in Russisch-Polen, in Roemeens Hongarije en in Vlaams-België.

Ook in onze gewesten dient het hoger onderwijs in staat gesteld te worden om in gemeenschap te treden met zijn omgeving. Een universiteit is immers niet alleen een inrichting, waar jonge lieden tot een beroep worden opgeleid en een diploma ontvangen, maar 'een hogeschool is daarenboven een middelpunt van geestesleven, dat rechtstreeks op het gansche volk een aanzienlijken invloed uitoefent' en waar 'wetenschap gemaakt wordt'.

Na te hebben gewezen op het recht en de noodzakelijkheid van Vlaams hoger onderwijs, onderzoekt Mac Leod vervolgens de wijze waarop 'die grote hervorming kan tot stand gebracht worden'.

1) Vooreerst dient gekozen tussen de stichting van een nieuwe Vlaamse 'hogeschool' en de vervlaamsing van één der bestaande universiteiten. Het stichten van een nieuwe Vlaamse 'hogeschool' zou ontzaglijke geldelijke opofferingen eisen. Daarenboven zijn er in België reeds vier volledige 'hogescholen' en enkele afzonderlijke vrije faculteiten (Brussel, Namen). Daarom dient volgens Mac Leod gestreefd naar de vervlaamsing van één der bestaande instellingen. Luik is schier uitsluitend Waals; Brussel en Leuven worden door honderden Waalse studenten bezocht en zijn daarenboven vrije universiteiten. 'Te Gent alleen zijn de voorwaarden voor de vervlaamsching gunstig.'

2) Vervolgens onderzoekt Mac Leod de Gentse universiteitsbevolking van het jaar 1895-96. In de vier faculteiten (wijsbegeerte en letteren, rechten, geneeskunde en wetenschappen) en in de technische scholen bedraagt het totaal 676. Er zijn 449 Vlamingen (waarbij, uit het oogpunt van de taal, 14 Nederlanders dienen gevoegd te worden), 94 Walen en 117 vreemdelingen. Daar, aldus Mac Leod, al de vreemdelingen en de meerderheid der Walen de leergangen der technische scholen volgen, terwijl verreweg de meeste Vlamingen aan de faculteiten studeren, mogen wij aannemen dat er in de vier faculteiten ten minste 85 % van de studenten Vlamingen zijn, terwijl deze verhouding in de technische scholen nagenoeg omgekeerd is. Mac Leod besluit dan ook, dat de vier faculteiten volkomen dienen vervlaamst te worden.

3) De vervlaamsing der vier faculteiten moet trapsgewijze kunnen tot stand komen en in een zeker aantal jaren voltrokken zijn. Mac Leod stelt volgende maatregelen voor :

- a) De thans aangestelde professoren zouden verzocht (maar niet verplicht) worden voortaan hun onderwijs in het Nederlands te geven.
- b) Alle nieuwe professoren zouden bij hun benoeming verplicht worden van den beginne af in het Nederlands te doceren.

c) Alleen voor de leergangen over levende Romaanse taal- en letterkunde zou een uitzondering op de regel kunnen gemaakt worden.

Volgens deze regeling zou de geplande hervorming na een tiental jaren reeds ver gevorderd zijn en na een twintigtal jaren volledig worden. In de overgangperiode acht Mac Leod een tweetalig onderwijs (Frans-Nederlands) mogelijk. Hij stelt hiervoor als voorbeeld de koninklijke athenea en de normaalscholen voor onderwijzers.

4) In de technische scholen zou een volledige vervlaamsing, althans voorlopig, zeer moeilijk zijn, daar de studenten hier, zoals hoger reeds vermeld, grotendeels Walen en vreemdelingen zijn. Het is echter dringend nodig, dat onze ingenieurs, werkzaam in de Vlaamse provinciën, een voldoende kennis van het Nederlands bezitten, o.a. opdat zij de voorschriften van de wet van 1878, omtrent het gebruik van het Nederlands in bestuurlijke zaken, zouden kunnen naleven.

De volgende middelen kunnen daartoe aangewend worden :

a) De meeste leerlingen van de technische scholen worden thans verplicht een leergang van Franse opstel oefeningen te volgen. Naast die Franse leergang zou een leergang van Nederlandse opstel oefeningen dienen ingericht te worden.

b) De studenten zouden dienen geoefend te worden in het maken van mondelinge en schriftelijke verslagen in het Nederlands over wetenschappelijke en technische vraagstukken.

c) Voor iedere leergang zou een speciale lijst moeten worden opge maakt van de vakwoorden die erin voorkomen.

d) De studenten zouden dienen bekend te worden met de voor naamste Nederlandse werken over de verschillende vakken die aan de technische scholen onderwezen worden. Deze werken zouden in de bibliotheek dienen voorhanden te zijn en aldus door de studenten kunnen geraadpleegd worden.

In een derde gedeelte van het verslag worden de voornaamste argumenten, die tegen de vervlaamsing van de universiteit worden ingebracht, aangehaald en weerlegd.

1. Het ware onmogelijk, of althans uiterst moeilijk, een voldoende aantal geschikte personen te vinden bekwaam om in het Nederlands te doceren.

Mac Leod geeft toe dat hier een probleem rijst, maar meent dat toch reeds een gedeelte van het nodige personeel in België zou kunnen gevonden worden. Het plan is wel degelijk een trapsgewijze vervlaamsing van de Gentse universiteit, en een bekwaam personeel zal eveneens trapsgewijze beschikbaar zijn. Vele jonge geleerden kennen daarenboven reeds genoeg Nederlands voor een verblijf van enkele maanden aan een Nederlandse universiteit, ten einde zich in het Nederlands te bekwamen.

2. Ouders en leerlingen willen van geen Nederlands onderwijs weten en het vervlaamsen der 'hogeschool' zou een aanzienlijke vermindering van het aantal studenten met zich meebrengen.

Men heeft, aldus Mac Leod, dezelfde voorspelling gedaan voor het middelbaar onderwijs. Uit de officiële cijfers blijkt echter, dat acht athenea van het Vlaamse land, gedurende de jaren 1890-1896, niet minder dan 273 leerlingen gewonnen hebben, terwijl in diezelfde zes jaar de tien athenea in de Waalse provinciën 120 leerlingen verloren hebben. Volgens Mac Leod wordt de kennis van het Nederlands in de Vlaamse provinciën dringend noodzakelijk; ouders en leerlingen zullen dit steeds beter begrijpen en na weinige jaren zal de vervlaamsing veel eer een aangroei dan een vermindering van het aantal studenten ten gevolge hebben.

3. Er bestaat geen wetenschappelijk Nederlands, bepaaldelijk geen Nederlandse rechtstaal; onze technische woorden zijn alle of bijna alle aan het Frans ontleend.

Met betrekking tot de natuurkunde en de geneeskunde bestaat er, volgens Mac Leod, een zeer eenvoudig middel om zich van de

ongegrondheid van bovenstaande bewering te overtuigen : daartoe hoeft men slechts enkele hoofdstukken te lezen uit de talrijke Nederlandse wetenschappelijke werken, die ieder jaar verschijnen. Men komt snel tot de slotsom dat het wetenschappelijk Nederlands ten minste even zuiver is als het wetenschappelijk Duits, dat voor het wetenschappelijk onderwijs zeker niet ongeschikt is.

Het wetenschappelijk Frans is daarenboven meer verouderd dan het wetenschappelijk Nederlands. Indien wij beide vergelijken dan constateren wij dat 'de vroegere geest, met zijn bepalingen en zijn tallooze technische termen, in 't Fransch veel meer behouden is dan in het Nederlandsch'.

Het vervangen van het Frans door het Nederlands bestaat niet alleen in het vertalen van technische termen : 'het komt er ook op aan, de belemmerende banden te verbreken, waaraan de geest van onze studenten vastligt, al moesten daarbij enkele bastaardwoorden gebruikt worden.'

Wat de rechtstaal betreft verwijst Mac Leod naar Prayon Van Zuylen, die beweert dat het volstaat de werken van Hollanders en Vlaamse rechtsgeleerden te raadplegen, om overtuigd te zijn van de verregaande 'kinderachtigheid' van het verwijt. (3)

4. De enige officiële tekst van onze wetten is Frans. Dus is het nodig die wetten in het Frans te bestuderen en uit te leggen.

Dit betreft alleen de studie der rechtsgeleerdheid, één enkele van de vier faculteiten, waar daarenboven nog verscheidene vakken onderwezen worden, die met onze tegenwoordige wetgeving niet in rechtstreeks verband staan, zoals b.v. natuurrecht en Romeins recht. Verder citeert Mac Leod weer Prayon Van Zuylen, die o.a. wijst op het feit dat er dagelijks voor onze rechtbanken in het Nederlands gepleit wordt en allerlei rechtspunten worden behandeld, niettegenstaande de besproken teksten Frans zijn. Het Romeins recht wordt in het Frans onderwezen, en toch zijn de teksten Latijn; waarom zou het moderne recht, waarvan de teksten Frans zijn, niet eveneens in een

andere taal, het Nederlands kunnen onderwezen en uitgelegd worden.

5. Wetenschappelijke boeken, ten gebruike bij het hoger onderwijs, bestaan in het Nederlands niet, terwijl in het Frans een uiterst rijke wetenschappelijke literatuur ter beschikking van de studenten staat.

Zij die dit beweren zijn onbekend met de vele uitstekende werken die in het Nederlands over de verschillende wetenschappen bestaan. Mac Leod onderzoekt daarom de hulpmiddelen die de studenten gebruiken :

- 1) De leergangen die door de professoren gegeven worden en die door de studenten worden opgetekend.
- 2) Voor iedere leergang een handboek, door de professoren aangewezen.
- 3) Een onbepaald aantal boeken en verhandelingen met een grondiger en uitvoeriger behandeling.

Vele studenten beperken zich schier uitsluitend tot het bestuderen van 'leergang en cahier' en maken een zeer beperkt gebruik van de hulpbronnen, die onder 2 en 3 vermeld worden. Hieruit volgt dat voor een groot aantal studenten de vervanging van het Frans door het Nederlands, op zichzelf genomen, op de waarde der wetenschappelijke hulpmiddelen geen invloed zal hebben.

Zodra het gebruik van het Nederlands als 'voertuig' van het hoger onderwijs zal ingevoerd zijn, zal men gebruik kunnen maken van uitstekende, moderne Noordnederlandse werken. Bovendien zullen dan gelden ter beschikking kunnen gesteld worden om het uitgeven van Nederlandse handboeken te bevorderen. Door het invoeren van een Nederlandse terminologie zullen de studenten veel gemakkelijker tot het lezen van Duitse werken kunnen overgaan en de Duitse literatuur staat ver boven de Franse. Daar het Nederlands met het Engels nauw verwant is, zal het lezen van Engelse werken, door het gebruik van het Nederlands, veeleer bevorderd dan benadeeld worden. Niemand denkt er echter aan de Franse wetenschappelijke lite-

ratuur te willen uitsluiten.

6. Door het stichten van een Vlaamse 'hogeschool' zou men de vervreemding van Vlamingen en Walen doen toenemen en 's lands eenheid in gevaar brengen.

Indien er thans van wrijving kan sprake zijn tussen Vlamingen en Walen, dan kan dit uitsluitend toegeschreven worden aan de miskenning van de rechten der Vlamingen wat betreft het taalgebruik. Na 67 jaar is het duidelijk gebleken dat het eendrachtig samenleven van Vlamingen en Walen niet door de verfransing kan verkregen worden. De vrees, dat vervlaamsing zou kunnen aanleiding geven tot onderdrukking der Walen, getuigt van volkomen onbekendheid van het gemoed van de Vlaming. Mac Leod besluit zijn Verslag dan ook als volgt :

'De tegenwoordige Vlaming stelt zijn ideaal in de wedergeboorte van de grootheid van voorheen, hij wil licht verspreiden, maar niet verbranden. De verfransching, die onzen landaard versmacht, is een hinderpaal op den weg die naar ons ideaal voert; wie dien hinderpaal wil wegnemen, mag handelen met het volle bewustzijn dat hij werkt voor de grootheid en den voorspoed van zijn land.'

Het Verslag was ondertekend door alle leden van de Hogeschoolcommissie (4) en werd op 2.000 exemplaren gedrukt. Mac Leod vond het onnodig exemplaren te zenden aan de Gentse professoren, omdat zij ongetwijfeld allen zijn brochure kenden; tegenstanders zouden ze toch niet lezen. (5) Een tweede druk van het Verslag werd door het Algemeen Nederlands Verbond uitgegeven en op 15.000 exemplaren kosteloos verspreid, zodat een breed publiek dadelijk bereikt werd, 'hetgeen de inzet was voor de pogingen om weldra bredere lagen van het Vlaamse volk voor de idee van de vernederlandsing te winnen'. (6)

Volgens Fredericq, Mac Leods tegenstander, had men nooit 'beter en op krachtiger wetenschappelijke gronden de dringende noodzakelijkheid van een Nederlandsch hooger onderwijs in Vlaamsch België aangetoond' (7). Men zou nog veel te strijden

hebben - 'doch theoretisch scheen de zege behaald op het gebied der wetenschappelijke beginselen' (8).

De polemiek die Mac Leod in zijn Verslag voerde, werpt echter 'een schrill licht op de atmosfeer van geestelijke minderwaardigheid waartegen, na 65 jaar Vlaamse Beweging, nog moest gevochten worden in de Belgische voorwaarden van een Nederlands cultuurleven'. De gegrondheid van de voorgestelde hervorming moest immers nog jaren lang verdedigd worden 'van het standpunt van de waarde en de mogelijkheid van het Nederlands als voertaal in België voor het hoger onderwijs' (9).

Wanneer we de tijdsomstandigheden in acht nemen, dan mogen we het Verslag eerder positief gericht noemen : 'Mac Leod ijverde voor de ontwikkeling van het Volk en was overtuigd, dat dit enkel kon gebeuren door middel van zijn eigen taal. Dus : Vlaams in Vlaams-België' (10). Deze opvatting sluit in, dat hij nooit iets daadwerkelijk tegen het Frans of een Franse instelling buiten Vlaanderen heeft ondernomen of zelfs gedacht heeft. (11)

Wanneer men de ideeën van Mac Leod kent op het gebied van de vervlaamsing, dan komt men tot het zeer eenvoudig besluit dat hij in 1895 en nog vóór die tijd het hele probleem zag als een sociaal vraagstuk; de politieke gebeurtenissen sedert de wereldoorlogen bewijzen op ontegensprekelijke wijze hoe helder hij heeft gezien : 'het taalvraagstuk is thans wel een sociaal vraagstuk geworden' (12).

Naast het positieve karakter en het sociale element huldigt Mac Leod in zijn Verslag ook het principe van de gematigdheid. Hij betreft nog niet de technische scholen in de hervorming en wanneer hij in de taalstrijd verschijnt om de trapsgewijze vervlaamsing voor te stellen, treedt hij op om de verworven rechten der professoren te eerbiedigen; hij vraagt echter dat iedere nieuwe docent zijn lessen in het Nederlands zou geven. In die strijd handelt hij op dezelfde wijze als in het geval van de biologische strijd voor het bestaan, die hij bepaalt als arbeid voor het bestaan. Hij bepaalt hoe men de strijd feitelijk moet aanzien als wederkerig dienstbetoon en hoe men op een gemene wijze feitelijk de taalstrijd heeft gebracht 'tot een bitteren strijd door politieke partijen'. (13) Het Verslag

van 1897 eerbiedigt de bestaande rechten, maar wil ook de rechten van het Vlaamse volk geëerbiedigd zien; het schenkt aan de beide landstalen de volle gelijkheid. (14)

De voorgeschiedenis roept onvermijdelijk het probleem van de oorspronkelijkheid op. Ackers, Pée, De Raet en het eerste referendum van 't Zal wel Gaan' hebben de ideeën van Mac Leod immers voorbereid en beïnvloed. Volgens Max Lamberty is het ook Julius Pée en niet Mac Leod, zoals ten onrechte wordt beweerd tijdens de herdenkingen, 'die het vraagstuk van de vervlaamsing der Gentse universiteit inleidde tijdens het Nederlands Congres te Antwerpen' in 1896. (15)

Vercoullie, een latere tegenstander, die nochtans toegeeft dat van Mac Leods bemoeiingen een ongewone stuwkracht is uitgegaan, noemt zijn stelsel zeer gebrekkig : 'Zeker moest hij, wegens de onafzetbaarheid der professoren, rekening houden met de groote moeilijkheid om een universiteit te vervormen, maar hij liet ten slotte alles aan het toeval over en het toeval, geholpen door sluwheid en moedwilligheid, kan soms wonderen doen' (16).

Op het gebied der praktische verwezenlijkingen zou later Lodewijk De Raet de grote rol spelen, maar Mac Leod heeft de geesten voorbereid tot het afdwingen van de vervlaamsingswetten van 1923 en 1930. (17) 'Goed geordend, helder, vlot geschreven, zakelijk en zonder enige dithyrambe, hoewel ge het warme hart eronder voelt kloppen, is' Mac Leods Verslag 'onbetwistbaar zo stevig dat het ondanks alle beknoptheid bij elk onbevoor(oor)deeld lezer overtuigend werken moest' (18).

- (1) Mac Leod aan Rooses, 10 mei 1897, AMVC (M 1505/B).
- (2) Vercoullie, J., *Mac Leod en de Vlaamsche hoogeschool*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 88.
- (3) Prayon-Van Zuylen, A., *Gentsche Studentenalmanak voor 1897* van het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal wel Gaan', Gent, 1897, pp. 37-47. De auteur weerlegt ook andere tegenargumenten, waaruit blijkt dat Mac Leod wel degelijk van het Referendum heeft gebruik gemaakt om het verslag op te stellen (Cf. Van Eycken, Jocelyn, *De rol der Vlaamsche hogeschoolcommissies*. Onuitgegeven verhandeling voorgedragen tot het bekomen van de graad van licentiaat in de staatswetenschappen, Gent, 1970-71, p. 30).
- (4) P. De Mont, Max Rooses, L. Du Catillon, J. Mac Leod, J. Obrie, Ed. Boucqué, Edm. Fabri, Flor Heuvelmans, Jul. Van der Linden, Jul. Sabbe, Jul. De Vriendt, Jan Van Rijswyck en Leon. Willems (*De Taalstrijd*, 1897-1898, p. 157. Geciteerd in voetnoot door Elias, H., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, IV, Antwerpen, 1971, p. 409).
- (5) Mac Leod aan Rooses, 22 januari 1898, AMVC (M 1505/B).
- (6) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, IV, Antwerpen, 1971, p. 144.
- (7) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, III, Gent, 1909, p. 161.
- (8) Ibidem.
- (9) Elias, H.J., o.c., p. 144.
- (10) Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, Gent, 1957, p. 30.
- (11) Ibidem.
- (12) Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, 1857-1919. Levensschets*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 43.
- (13) Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Julius Mac Leod. Levensschets met bibliografische aantekeningen*, Gent, 1921, p. 193.
- (14) Ibidem, p. 194.
- (15) Lamberty, M., *Vlaamse Beweging. Bedenkingen bij een herdenking*, NVT, 1958(12), p. 1220.
- (16) Vercoullie, J., *Mac Leod en de Vlaamsche hoogeschool*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, pp. 88-89.
- (17) Van Oye, P., *Julius Mac Leod (1857-1919)*, in : *Liber Memorialis*, IV, Gent, 1960, p. 19.
- (18) Goossenaerts, J., *Mac Leod en 'De Vlaamsche Hoogeschool'*, in : *Wetenschap in Vlaanderen*, I, 1935, n. 2, p. 35.

V. DE KRITIEK VAN LODEWIJK DE RAET OP HET STELSEL MAC LEOD (1)

Op de algemene jaarlijkse vergadering van het Nationaal Vlaams Verbond, gehouden op 6 juni 1897 te Oostende, hield Lodewijk De Raet een voordracht over 'De Vervlaamsching van het Hooger Onderwijs' (2), waarin hij nogmaals de invloed van de 'hogeschool' als 'brandpunt van beschaving' duidelijk in het licht stelde : 'wij willen ons volk sedert eeuwen op verstandelijk gebied verongelijkt uit de vernederende verbastering trekken; wij willen dat de grootere helft van België niet meer ten achter sta bij andere volkeren. Dat zullen wij bekomen door eene Nederlandsche Hoogeschool en alleen door eene Nederlandsche Hoogeschool.'

L. De Raet geeft de voorkeur aan de herinrichting van de Gentse 'hogeschool' boven het stichten van een nieuwe universiteit en hij is dan ook 'gelukkig geweest te zien, dat al degenen die in den Almanak van het Studentengenootschap 't Zal wel Gaan' de kwestie bespraken, de vervlaamsching der hogeschool van Gent voorstonden en de stichting eener nieuwe hogeschool verwierpen.'

Wat het vervlaamsen der scholen van burgerlijke bouwkunde en fabriekswezen betreft, betreurt hij dat zowel Prof. De Ceuleneer als Prof. Mac Leod 'veel te schroomvallig zijn, als zij voorstellen deze scholen gansch Fransch te laten zoals zij nu zijn'.

'Men zou daar kunnen doen wat men reeds deed in de faculteit der rechten : men zou voor zekere vakken hierna vermeld, twee leergangen inrichten, een Nederlandschen en een Franschen, en men zou aan de leerlingen de keus laten tusschen die twee leergangen. Men zou verder in de wet schrijven, gelijk men het voor de rechten en notarissen deed, dat niemand na verloop van zes jaar in den dienst van Bruggen en Wegen, van Openbare werken, van de Zee-dienst of de Spoorwegen in het Vlaamse land, eene plaats meer zal kunnen bekomen, indien hij niet bewijst met vrucht deze leergangen gevolgd te hebben.'

Kort samengevat wilde De Raet de wet van 1890 (3) op de academische graden aldus veranderd en vervolledigd zien :

- a) Vaststellen van het beginsel der volledige en trapsgewijze ver-vlaamsing van de Gentse 'hogeschool'.
- b) Al de professoren die bekwaam zijn in het Nederlands te doceren, zullen verzocht (niet verplicht) worden dit te doen.
- c) Al de nieuwe professoren zullen verplicht zijn in het Nederlands les te geven.
- d) De vakken die in het middelbaar onderwijs krachtens de wet van 1883 in het Nederlands onderwezen worden, zullen op de 'hogeschool' van Gent in dezelfde taal gegeven worden. Als overgangsmaatregel zal men voor deze vakken (nl. geschiedenis, aardrijkskunde, scheikunde en natuurkunde) een Nederlandse leergang naast de Franse inrichten. De studenten mogen het examen over deze vakken naar keus, in het Nederlands of in het Frans afleggen.
- e) Na verloop van vijf jaar zal niemand nog in het Vlaamse land kunnen benoemd worden als ingenieur en conducteur in de dienst van Openbare Werken, van de Spoorwegen en van het Zeewezen, zonder bewezen te hebben dat hij met vrucht de leergangen van burgerlijke bouwkunde, exploitatie der spoorwegen, algemene leer der ambachten, staatshuishoudkunde en rechtswetenschap in het Nederlands gevolgd heeft.

Zoals blijkt behelsde de allereerste kritiek van Lodewijk De Raet het probleem van de ingenieursopleiding. Hij was - in tegenstelling met Mac Leod - de mening toegedaan dat ook deze afdeling wel degelijk in de vervlaamsing diende betrokken te worden.

De Raet heeft voorlopig niet verder aangedrongen : in 1898 was hij van plan de aandacht van de Vlaamse Volksraad op de zwakheden van het stelsel Mac Leod te vestigen, maar hij heeft toen nog gezwegen om 'toch de eenheid der Vlamingen niet te verbreken, alhoewel sommige leden van de Hogeschoolcommissie toegaven dat hij misschien wel gelijk had, maar dat alleen door een eensgezindheid iets te bekomen was' (4).

Op dat ogenblik echter waren de eigen opvattingen van De Raet over het vraagstuk van de vernederlandsing nog 'onvoldragen'. Pas enkele jaren later zou hij zijn meningen i.v.m. een volledig Vlaams onderwijs formuleren en daarmee ook duidelijker op de voorgrond treden (5).

Eerst in 1903 begon hij zijn volle activiteit te ontplooiën en op de 12e zitting van de Vlaamse Volksraad, te Brussel op 29 november gehouden, onderwierp hij het stelsel Mac Leod aan een grondige kritiek. Aan de hand van schematische tabellen, tien diagrammen, cijfers en feiten trachtte hij te bewijzen :

1. dat de vervlaamsing der technische scholen van de Gentse universiteit nog dringender was dan die der vier faculteiten;
2. dat na de volledige toepassing van het stelsel Mac Leod (d.i. binnen twintig à dertig jaar, indien reeds dadelijk een wet in die zin kon verkregen worden) er op de Gentse 'hogeschool' nog 61 leergangen in het Frans zouden gegeven worden, hetgeen feitelijk een tweetalige instelling in het leven zou roepen;
3. dat de vervlaamsing der vier faculteiten zonder de technische scholen op grote en schier onoverkomelijke hinderpalen zou stuiten, daar er 14 professoren zowel les geven in de faculteiten als in de technische scholen; bij hun aftreden zouden dus telkens 2 hoogleraren dienen vervangen te worden : een Vlaamse voor de faculteiten en een Franse voor de technische scholen;
4. dat er in de technische scholen driemaal zoveel Vlamingen waren als de faculteit van wijsbegeerte of die van wetenschappen studenten telden (Vlamingen en Walen samen). (6)

De Volksraad weigerde gehoor te geven aan die kritiek, handhaafde het stelsel Mac Leod en besliste vervolgens, dat men aan de bevoegde minister zou vragen bij koninklijk besluit het stelsel Mac Leod te Gent in te voeren, als wijziging van art.5 van het k.b. van 9 november 1849, waarbij het gebruik van de Franse taal in de rijksuniversiteiten was voorgeschreven. Men poogde het optreden van De Raet dood te zwijgen, zegde dat zijn kritiek te

laat kwam en dat hij 'achter het net vischte' (7). De Raet verdedigde zijn ideeën in *Het Volksbelang* van 12 december 1903. Hij oordeelde dat de vervlaamsing van het hoger onderwijs te Gent een wetenschappelijke kwestie is 'die met feiten, cijfers en beweegredenen moet bestudeerd worden, niet met scheldwoorden noch verdacht-making, zooals velen schijnen te denken.' Hij besluit zijn pleidooi als volgt : 'De katholieke kerk heeft hare dogma's, hare onfeilbaarheid en haren paus. De aanhangers van het stelsel Mac Leod kunnen die onmogelijk nabootsen. Het zou niet pakken. Intusschen mag men zeggen als Zola in de Dreyfuszaak : La vérité est en marche.' (8)

Op 29 februari 1904, daags na het vijfde studentencongres, waaraan een wetenschappelijke richting werd gegeven, zette L. De Raet zijn offensief tegen het stelsel Mac Leod verder : hij trad op als spreker voor de Gentse afdeling van het Algemeen Nederlands Verbond en trachtte er aan te tonen dat het stelsel Mac Leod leiden moest naar een tweetalige 'hogeschool' en dat het wel veel grotere geldoffers zou vergen dan het stelsel van Fredericq en Vercoullie. Tevens was het voor hem onverantwoord de technische scholen van de Universiteit buiten de vervlaamsing te sluiten, nu de ontdekking van kolenmijnen in de Antwerpse en Limburgse Kempen 'de toekomst van het Vlaamsche ras in België' bedreigde met een overrompeling van die zuiver gebleven Vlaamse gewesten 'door eene immigratie van Waalsche ingenieurs en mijnwerkers'.

De lezing had een diepe indruk gemaakt. De studenten waren onthutst door de onverbiddelijke en wetenschappelijke kritiek van De Raet. Er werd besloten in een volgende zitting de zaak te bespreken; maar daaraan werd geen gevolg gegeven. (9)

De Raet verklaarde in 1906, dat hij, vanaf het verschijnen van Mac Leods verslag in 1897, er weldra de leemten in ontdekte. Hij zweeg om de eensgezindheid niet te breken, maar in werkelijkheid volgde een strijd over stelsels die bewees dat er geen eenheid bestond. Op de vergadering van 8 maart 1903 te Antwerpen kon hij niet aanwezig zijn en daarom droeg hij zijn kritiek over op de vergadering van de Volksraad, 3 november 1903. Men verweet hem

toen dat hij te laat kwam met zijn opmerkingen, maar hij weigerde die kritiek te aanvaarden. De grote studie *De Vlaamsche Hoogeschool en de Eisen van de Tijd*, die in 1906 verscheen in de eerste uitgave van *Over Vlaamsche Volkskracht*, is dan ook voor een groot deel besteed aan de kritiek van het stelsel Mac Leod, 'soms in bijtende bewoordingen die misschien wel het gevolg zijn van de miskenningen die De Raet zelf in de strijd opliep in deze jaren' (10).

De Raet duidt de vijf gebreken, die hij in het stelsel Mac Leod ontdekte, aldus aan :

'1. De voorstellen der Commissie werden niet scherp genoeg geformuleerd; zij komen voor in het midden van het verslag en schijnen aldus niet bindend voor de leden. Ja zij worden gegeven als ten titel van voorbeeld, niet in eischende vorm...

2. In innig verband daarmede, het verslag duidde de wegen en middelen niet aan.

De Commissie telde in haar schoot vijf rechtsgeleerden. Waarom vereenigen zich deze juristen niet in sub-commissie om een rechtskundig advies uit te brengen ?

Twee jaar daarna, moest men de quaestie, hoe de vervlaamsching te bereiken was, naar het eerste Congres van rechtsgeleerden verzenden.

3. In zijn verslag heeft Prof. Mac Leod niet eens opgemerkt dat het onmogelijk is de vier faculteiten te vervlaamschen zonder ook de technische scholen daarbij te voegen ten gevolge van de talrijke leergangen gemeen aan faculteiten en technische scholen.

4. Alles wat Prof. Mac Leod zegt aangaande de technische scholen berust of op scheeve voorstellingen en vergissingen of op verouderde toestanden, die lang veranderd zijn.

5. Eindelijk heeft men nooit in het verslag, op de studentencongressen, in de brochure van 1903, verklaard, wat er zou gebeuren, bij de vervlaamsching, met de talrijke leergangen ingericht of benuttigd voor de zoogenaamde wetenschappelijke graden. Moesten die Fransch blijven, en dat is de mening van

Proff. Mac Leod en Obrie, dan kan men nooit een Vlaamsche faculteit van rechten, een Vlaamsche faculteit van wetenschappen bekomen.' (11)

Door de trapsgewijze vervlaamsing bekomt men volgens De Raet na dertig of veertig jaar een instelling waar de helft der professoren in het Frans doceren en waar meer dan de helft der studenten Frans onderricht ontvangen. (12)

Verder meent De Raet uit de cijfers der hogeschool-bevolking van het *Verslag* af te leiden dat de redenering van Mac Leod berust op toestanden van vóór dertig jaar. (13)

Elias noemt de kritiek, die De Raet in *De Vlaamsche Hoogeschool en de Eisen van de Tijd* ontwikkelde, doodgewoon 'vernietigend'. De kritiek op de manier, waarop de Commissie, ingesteld in 1896 haar taak volbracht, komt neer op 'het verwijt dat zij geen verdere activiteit ontplooid buiten het opstellen van het *Verslag*'. De studie van De Raet getuigt daarenboven van een inzicht in het universitaire vraagstuk die haar weerga niet heeft in de franstalige Belgische literatuur. (14) Het gestelde probleem was niet alleen het vraagstuk van de vernederlandsing der Gentse universiteit, het was het vraagstuk van de Nederlandse universiteit in België. Het zwaartepunt lag echter in de afbraak van het stelsel Mac Leod, 'zowel wat betreft de negatieve zijde van het betoog tegen dit stelsel, als voor wat betreft, de positieve argumenten ten voordele van het nieuwe stelsel'. (15)

In zijn voordracht *Vlaamsch Leven en Vlaamsche Hoogeschool* van 3 maart 1907 heeft De Raet dan doen opmerken dat zijn kritiek van Mac Leods *Verslag* minder de formele verwaarlozing gold van het vraagstuk der technische scholen, dan de verwaarlozing van onze 'economische ontwikkeling, grondslag van allen vooruitgang en van alle machtsverhouding voor de toekomst, ook op verstandelijk en moreel gebied'. (16)

Het is een feit dat het stelsel Mac Leod, niet alleen door de kritiek van De Raet, maar ook door de strijd die zich na 1896 ontwikkelde en die in een volgend hoofdstuk geschetst wordt, niet de minste kans meer maakte, toen een nieuwe Hogeschoolcommissie in 1907 werd aangesteld. (17)

- (1) Deze kritiek hoort eigenlijk besproken te worden in het volgend hoofdstuk, maar daar ze zich uitspreidt van 1897 tot 1907 en een afzonderlijk geheel vormt, dat uiteindelijk tot een nieuw stelsel heeft aanleiding gegeven, menen we er goed aan te doen de volledige kritiek in een apart hoofdstuk te behandelen.
- (2) De Raet, L., *Over Vlaamsche volkskracht, I. De verschaamsching der hoogeschool van Gent*, Brussel, 1906, pp. 51-61.
- (3) Deze wet is van toepassing op alle bestaande of op te richten universiteiten. De Raet wijst er in een voetnoot op, dat het de wet van 1849 is, slechts toepasselijk op de rijksuniversiteiten van Gent en Luik, die moet veranderd worden.
- (4) Lamberty, M. e.a., *Lodewijk De Raet in het perspectief van deze tijd*, Gent, 1960, pp. 115-116.
- (5) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, IV*, Antwerpen, 1971, pp. 62-63.
- (6) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche gedachte, III*, Gent, 1909, pp. 202-205.
- (7) Ibidem, pp. 204-205.
- (8) *Het Volksbelang*, 12 december 1903. Geciteerd door P. Fredericq, o.c., p. 205.
- (9) Fredericq, P., o.c., pp. 207-208.
- (10) Elias, H.J., o.c., p. 72.
- (11) De Raet, L., o.c., pp. 136-137.
- (12) Ibidem, p. 154.
- (13) Ibidem, p. 165.
- (14) Elias, H.J., o.c., p. 72.
- (15) Ibidem.
- (16) De Raet, L., *Over Vlaamsche volkskracht. Vlaanderens cultuurwaarden*, Brussel, 1913, p. 279. Geciteerd door Elias, H.J., o.c., p. 72.
- (17) Elias, H.J., o.c., p. 73.

VI. HOOFDTREKKEN VAN DE GESCHIEDENIS DER VERVLAAMSING NA 1897 EN DE ROL DIE MAC LEOD DAARIN GESPEELD HEEFT

Zoals reeds in een vorig hoofdstuk vermeld werd, vergaderde, dankzij het initiatief van Mac Leod, op 26 september 1897 het eerste Vlaams Natuur- en Geneeskundig Congres. Deze stichting bleef actief en won steeds aan belangstelling. Samen met de Rechtskundige Congressen heeft ze onrechtstreeks bijgedragen tot de vervlaamsing van de universiteit : beide gingen immers gepaard met boekententoonstellingen, waarop de voornaamste Nederlandse werken en tijdschriften over het vak te zien waren en het bewijs brachten van onze wetenschappelijke literatuur. (1)

In 1898 kwam 'als toemaat van versterking' het tweede *Referendum van 't Zal wel Gaan*, verschenen in de *Gentse Studenten-Almanak voor 1898*. Er waren veertien nieuwe antwoorden, waarvan de meeste gunstig waren voor de vervlaamsing. (2)

Door dit referendum 'versterkte de moed der Vlaamschgezinden' (3) en volgens Mac Leod 'werd aan de beweging tot vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool een groote kracht bijgezet; allereen werden de gemoederen wakker geschud' (4).

Op 23 maart 1899 werd een delegatie van de Hogeschoolcommissie ontvangen door Schollaert, minister van binnenlandse zaken en openbaar onderwijs. Hij beloofde tamelijk koeltjes het stelsel Mac Leod te zullen onderzoeken (5), maar de Belgische pers reageerde scherp op dit onderhoud (6). In de kamerzitting van 12 mei 1899 hield Flor Heuvelmans een korte rede, die hij besloot met de vraag of minister Schollaert het stelsel der Commissie genegen was. Deze antwoordde dat hij vreesde door toepassing van het stelsel de 'hogeschool' te zien ontvolken. Hij wees er tevens op dat vele studenten tegen een eventuele hervorming reeds geprotesteerd hadden : de idee was nog niet rijp (7). Ook de daaropvolgende minister van binnenlandse zaken, De Trooz, werd op 23 april 1900

geïnterpelleerd over de kwestie en reageerde in dezelfde zin. Er was teveel tegenkanting van professoren, studenten en families; hij kon onmogelijk tot een verbintenis overgaan, vooraleer de openbare opinie zich voor de hervorming had verklaard. (8)

Toch begrepen volgens Mac Leod de tegenstrevers dat de toekomst ernstig werd. Daarom zagen zij naar nieuwe middelen uit om de vervlaamsing en haar voorstanders te bestrijden. In de eerste plaats werd door de fransgezinden alom verkondigd, dat de vervlaamsing der Gentse 'hogeschool' de ondergang van de instelling zou betekenen, door gebrek aan studenten. Verder deelden de Frans-Belgische dagbladen aan hun lezers mede, 'dat de beweging uitging van een klein groepje intriganten, die door hun geschreeuw trachtten eenige sinecuren' van de Gentse bevolking te bekomen, en dat de bevolking voor de zaak volkomen onverschillig bleef. (9)

Bovendien trachtte men te Gent de mensen aan het verstand te brengen, dat het leden der Koninklijke Vlaamse Academie waren, die de gehele zaak hadden op touw gezet, ten einde tot hoogleraar te worden benoemd. Anderen beweerden dat het de jezuiten waren die de Gentse 'hogeschool' wilden ontvolken tot bevordering van de katholieke universiteit van Leuven. Ofwel waren het de katholieke volksvertegenwoordigers, die een gelegenheid zochten om aan een aantal jonge katholieke doctoren een plaats te verschaffen. (10)

Van Vlaamsgezinde zijde werd alleen gerepikeerd door een steeds toenemende uitbreiding der propaganda. Door het Algemeen Nederlands Verbond werd in 1899 het *Verslag* heruitgegeven op 15.000 exemplaren, om de bredere lagen der bevolking voor de idee van de vervlaamsing te winnen. (11) Veel indruk maakten ook de twee brieven die Karel Buls, oud-burgemeester van Brussel, in april 1899 aan de Brusselse *Liberté* stuurde, om de vervlaamsing van de Gentse 'hogeschool' aan te bevelen (12). Inwoners van talrijke gemeenten uit Vlaanderen stuurden inmiddels petitie's naar de kamer van volksvertegenwoordigers om de vervlaamsing te eisen en overal werden meetings gehouden, 'waar men de redenen uiteenzette waarom een Vlaamsche Hoogeschool verlangd werd' (13).

Op 30 augustus 1899 nam het XXVe Nederlands Taal- en Letterkundig Congres te Gent een motie aan, waarin men de wens uitsprak dat met de vernederlandsing zo spoedig mogelijk een begin zou gemaakt worden. Men kondigde tevens een groot studentencongres aan, tot propaganda voor de vervlaamsing van Gent. (14)

Vanaf de herfst van het jaar 1900 begon de Gentse Tak van het ANV met een reeks volksmeetings op het platteland, om de bevolking warm te maken voor de idee van de vervlaamsing. (15) De polemiek was echter vooral hartstochtelijk te Gent, waar de franskiljons zich heftig bleven verzetten tegen elke vorm van vervlaamsing. De in 1898 opgerichte 'Association flamande pour la vulgarisation de la langue française en Flandre' legde in een vijftiental koffiehuisen te Gent gedrukte verzoekschriften neer tegen de vervlaamsing der 'hogeschool' en trachtte de handtekeningen te bekomen van de bezoekers van die drankhuizen. (16) Bij het verzoekschrift was een manifest gevoegd, dat verscheen in *La Flandre Libérale* van 27 april 1899 en door Mac Leod volledig werd overgenomen in zijn brochure *Over de Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* (1903). Dit manifest poogt aan te tonen dat de vervlaamsing de volledige ontvolking van de 'hogeschool' voor gevolg zou hebben. De meeste professoren zouden moeten verzaken aan hun functies en de vreemde studenten zouden in de onmogelijkheid verkeren de Vlaamse cursussen te volgen. Bovendien zou de vervlaamsing leiden tot een financieel verlies voor Gent en zijn bevolking van 2 miljoen frank. (17)

Mac Leod heeft in zijn brochure *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* heftig gereageerd tegen dit zogenaamde 'herbergreferendum'. Terwijl de vlaamsgezinden de studie aanmoedigen van twee grote wereldtalen, nl. het Engels en het Duits, en hun zaak op wetenschappelijke grondslagen verdedigen, door de 'tegenstrevers een beroep op het kortzichtig eigenbelang van eenige Gentsche handelaren. Het mooiste is echter, dat zij daarbij niets anders doen kunnen dan een lange reeks dwalingen aaneen te schakelen om de mensen te verblinden'. Nadat Mac Leod alle argumenten van het manifest heeft ontzenuwd en weerlegd,

acht hij het in ieder geval wenselijk 'de aandacht der Regeering en der wetgevende kamers te vestigen op de middelen die te Gent werden aangewend om handteekeningen bijeen te krijgen en om stormen te verwekken' (18).

Van groter belang is de houding van de academische raad van de Gentse universiteit. Op 12 mei 1899 immers werd het professoraal korps bijeengeroepen om over de vervlaamsing te beraadslagen. Bij de aanvang der zitting werd door één der aanwezige professoren lezing gegeven van een protestnota, die op 16 mei 1899 in *La Flamandre Libérale* verscheen en die opnieuw alle bekende argumenten tegen de vervlaamsing aanhaalde, zoals o.a. de vermindering van het aantal studenten, de daling van het wetenschappelijk peil en van het niveau der hoogleraars. (19) Men wist vooraf dat de meerderheid der professoren zich kantte tegen de vervlaamsing, maar uit de bespreking en de daaropvolgende stemming is gebleken, dat de aanhang van het zuiver Frans stelsel veel minder sterk waren dan vermoed werd. (20) Op het einde van de besprekingen werd door rector Van Wetter voorgesteld over volgende motie te stemmen: 'Le Conseil Académique est d'avis qu'il y a lieu de maintenir l'article 5 du règlement organique des Universités du 9 décembre 1849, qui admet seulement l'emploi exceptionnel de la langue flamande dans certaines branches de l'enseignement universitaire, moyennant une autorisation ministérielle' (21). De stemming gaf de volgende uitslag: 34 stemden voor, 6 tegen, 4 onthielden zich. Voorstanders van de vervlaamsing waren: Fredericq, Obrie, Logeman, Vercoullie, De Ceuleneer en Mac Leod.

Mac Leod was tijdens de debatten tussengekomen om te wijzen op een misverstand: het gold hier niet de vervlaamsing der technische scholen, doch alleen die der faculteiten. (22)

Fredericq wees met nadruk op het feit dat de vervlaamsing onontkoombaar was, maar hij gaf voorbeelden van tweetalige universiteiten, waar het probleem der twee nationale talen door verdubbeling der cursussen was opgelost. (23)

In feite waren er op de 44 aanwezige hoogleraren aldus 12 (dat is iets minder dan een vierde) die zich in meerdere of mindere mate

uitspraken tegen het uitsluitend gebruik van het Frans in de leer-
gangen. De vier onthouders waren immers in beginsel een gematig-
de vervlaamsing genegen en twee van de vierendertig hadden tij-
dens de besprekingen verklaard dat zij niets tegen de tweetalige
oplossing hadden. (24)

Volgens Mac Leod hebben de tegenstrevers van de vervlaamsing
zich herhaaldelijk op die stemming beroepen. Hij vestigt echter de
aandacht op het feit 'dat de geleerde vergadering met geen enkel
woord de redenen heeft bekend gemaakt waarop zij zich steunde'.
Tevens oordeelt hij dat in het 'publiek' honderden wetenschaps-
mensen zijn, 'die warme voorstanders zijn van de vervlaamsching der
Gentsche Hoogeschool, en waarvan velen, op het gebied der weten-
schap, thans een even eervolle plaats hebben veroverd als hunne
oud-leraars' (25).

Het stelsel der tweetalige hogeschool kwam inmiddels in het mid-
delpunt der belangstelling. In de twee referendums van 't Zal wel
Gaan' hadden reeds vier Belgische hoogleraren (26) het tweetalig
stelsel aangeprezen en één van hen komt, na onderzoek van het pro-
bleem, in *Het Volksbelang* van 20 mei 1899 tot volgend besluit :
'Zoodra de Vlamingen zullen willen, zal de Gentsche Hoogeschool
een Vlaamsche Hoogeschool worden of ten allerminste een twee-
talige' (27).

Op de jaarlijkse algemene vergadering van het Willemsfonds op
29 oktober 1899 stelde Fredericq voor een vragenlijst te sturen naar
de tweetalige hogescholen van Helsingfors, Praag en Freiburg, om
een oplossing voor het Gentse probleem te vinden. Het voorstel
werd aangenomen (28), maar er werd Fredericq gevraagd niet de
tweetaligheid als oplossing te suggereren. (29)

Op 1 en 2 november 1899 werd te Gent het eerste Vlaams stu-
dentencongres gehouden, waarop afgevaardigden der vier Belgische
universiteiten optraden. In aanwezigheid van Mac Leod, Bouqué,
Obrie en Fredericq werd gesproken 'over de noodzakelijkheid van
een hooger onderwijs in de moedertaal van Vlaamsch België' (30).
Het vraagstuk der één- of tweetaligheid werd echter opnieuw buiten
alle bespreking gehouden. Er werd nochtans besloten een bestendig

comité te vormen om een jaarlijks studentencongres te Gent in te richten voor de vervlaamsing van de hogeschool. Er was een samenwerking tussen de katholieke Rodenbachsvrienden en 't Zal wel Gaan' tot stand gebracht door toedoen van Mac Leod. (31)

Het jaar 1899 besloot echter met 'een geweldige rel in het Vlaamse kamp', een gebeurtenis die, aldus Mac Leod 'wezenlijk noodlottig was' (32). Tot nog toe had niemand uitdrukkelijk de tweetaligheid als een mogelijk objectief vooropgesteld : men beschouwde het stelsel Mac Leod als algemeen aanvaard (33). Daaraan kwam nu plotseling een einde door de publikatie van een brief van Julius De Vigne in *Het Volksbelang* van 2 december 1898. De Vigne was volksvertegenwoordiger en 'één der meest geachte en gezaghebbende leiders der Vlaamsche Beweging'. Het stelsel Mac Leod heeft, aldus De Vigne, 'buiten een zeer engen kring, het gunstig onthaal niet ontmoet, waarop zijne voorstanders rekenden'. Hij hekelde het radikalisme, dat geen kans maakte en stelde een verzoenende oplossing voorop.

'In ieder der vier faculteiten der Hoogeschool, alsmede in de bijzondere scholen, zou er een vrije leergang over de algemeene onderwerpen der aldaar onderwezen vakken worden ingericht. Het onderwijs zou er practisch zijn, dit wil zeggen dat de lessen, die als wezenlijke herhalingen dienst zouden doen, zouden bestaan uit ondervragingen, uit samenspraken tusschen leeraars en leerlingen ...'. De leergangen zouden niet verplicht zijn, 'maar de Regeering zou zich ontfeggen in het Vlaamsche land personen tot openbare ambtenaren aan te stellen, die niet zouden bewijzen, dat zij de leergangen met goed gevolg hebben bijgewoond' (34).

Volgens De Vigne zou het studentenaantal te Gent door deze maatregel toenemen, vermits studenten van andere hogescholen en zelfs de Walen de Gentse universiteit zouden moeten bezoeken, om in de Vlaamse gewesten ambten te kunnen bekleden. (35)

Mac Leod stelt vast dat het artikel van De Vigne op de flaminganten 'een diepen, pijnlijken indruk maakte. Terwijl de strijd tegen de franschgezinden, al onze krachten in beslag nam, werd ons door een vlaamschgezinde, een harden, onverdienden slag toegebracht,

waardoor aan onze tegenstrevers een geducht wapen in de handen werd gegeven' (36).

De leden der 'Association pour la vulgarisation de la langue française' lazen natuurlijk met zelfvoldoening de vertaling van De Vignes artikel, die een paar dagen later in *La Flandre Libérale* verscheen. *Het Volksbelang* van 2 december 1899 reageerde, bij monde van Fredericq (37), eerder voorzichtig, al ligt in de reactie, waarvan wij hier het slot overnemen, reeds de kern van de verbeterde strijd tussen Mac Leod en Fredericq, die voorstander was van een tweetalige universiteit.

'Men kan het niet genoeg herhalen, het vraagstuk van de ver Vlaamsching der Gentsche Hoogeschool is een wetenschappelijk vraagstuk. Het kan alleen op wetenschappelijke wijze tot een goede oplossing komen. Daarom is elk bezadigd woord als dat van de Heer De Vigne ons uiterst welkom in al het rumoer voor en tegen.'

Het Volksbelang had zich door het schrijven van De Vigne in feite tegen het stelsel Mac Leod gekant en was voorstander geworden van de tweetaligheid. (38)

De reacties tegen De Vigne waren hevig en in een schrijven aan Alfons De Cock noemt Mac Leod de 'Kristene democraten', die de Vlaamse hogeschool en het verplicht onderwijs in hun programma voor de aanstaande verkiezingen opnamen, 'de laatste kans op politiek gebied'. (39)

Het is echter een feit dat van dan af enige voorstanders van het stelsel der congrescommissie hun bezadigdheid verloren hebben 'tegenover al wie vermetel genoeg was om eene andere oplossing in geweten voor te staan' (40).

In die zin verscheen op 11 december 1900, in de *Vlaamsche Gazet van Brussel* een interview met burgemeester Jan Van Rijswijk, die lid was van de Hogeschool-Commissie en haar voorstellen had goedgekeurd en ondersteund. Hij verklaarde nu onverwacht dat de Commissie veel te ver was gegaan en stelde voor zich te beperken 'bij het verdubbelen van een zeker aantal leergangen aan de Gentsche Hoogeschool'. Zijn voorstel was dus 'een (gedeeltelijk) tweetalige Hoogeschool' (41). Eerst en vooral zou te Gent de

faculteit van letteren en wijsbegeerte en die van rechtsgeleerdheid tweetalig moeten gemaakt worden. Op die manier zou langzamerhand een gedeelte der aankomende jeugd in Vlaams-wetenschappelijke geest opgroeien en tot rijpheid komen. (42) Van Rijswijck pleitte voor het indienen van een wetsvoorstel. Daarvoor diende een commissie samengesteld te worden uit de meest bevoegde leden van het ANV. (43)

Reeds dezelfde dag van het verschijnen van het interview had H. Meert, als secretaris, de Belgische tak van het ANV voor 16 december 1900 te Antwerpen bijeenroepen. Volgens Mac Leod begon hiermede 'een nieuw tijdperk' in de strijd voor de vervlaamsing, dat wij 'het tijdperk der stelsels' kunnen noemen. (44) Bij de aanvang der vergadering was Van Rijswijck aanwezig en verdedigde zijn gewijzigd standpunt. In het parlement had hij met De Vigne over de kwestie gepraat en dit had grotendeels zijn verandering in mening bepaald. Het stelsel De Vigne vond Van Rijswijck echter onpraktisch en wanneer men zou bewijzen dat het stelsel Mac Leod geen gevaar inhield voor ontvolking, dan zou hij dit verdedigen. (45) Nadat Van Rijswijck de zaal verlaten had, nam Fredericq het woord. Hij stelde voor 'in ieder der vier faculteiten der Gentsche Hoogeschool, vier à vijf nieuwe leergangen in te richten. Die leergangen zouden in 't Nederlandsch gegeven worden naast de thans bestaande Fransche.' Aan de studenten zou, voor die vakken, de keus gelaten worden tussen de twee talen. De benoemingen zouden geschieden naarmate bekwame 'leeraars' zouden gevonden worden. Door Fredericq werd de mening uitgesproken, dat de helft der studenten de universiteit zouden verlaten, indien de volledige vervlaamsing werd toegepast. (46)

Na een langdurige bespreking, waarin Mac Leod de bezwaren van Fredericq tegen zijn stelsel had weerlegd, beloofde deze laatste over zijn voorstel een geschreven verslag, met de nodige argumenten en toelichtingen, aan de Hogeschool-Commissie te bezorgen. (47) Van Rijswijck werd uitgenodigd geen wetsontwerp neer te leggen, tot men de zaak op de algemene vergadering van het ANV had onderzocht. Tevens zou, op voorstel van Fredericq, de Commissie kennis-

nemen van de bezwaren van bepaalde personen, die in de oplossing van Mac Leod geen heil zagen. (48)

Op 17 maart 1901 werd te Gent, in het Huis der Notarissen, de Hogeschool-Commissie bijeengeroepen. Zoals Mac Leod had voorgesteld, waren Fredericq en Vercoullie uitgenodigd. Fredericq, 'die het beloofde verslag nog niet had geschreven, ontwikkelde nu opnieuw zijn stelsel, in dier voege gewijzigd, dat nog slechts sprake was van het verdubbelen van een tweetal leergangen per faculteit, laten wij dus zeggen een tiental leergangen voor de vier faculteiten te zamen'. (49) In de besprekingen die volgden betoogde Fredericq dat de rechten van de Franssprekende bewoners in het Vlaamse land dienden geëerbiedigd te worden en dat het Frans hoger onderwijs bijgevolg moest blijven bestaan; 'dat wij dus moesten streven naar het bekomen eener tweetalige Hoogeschool, - niet eener zuivere Nederlandsche'. (50) Hierop werd onmiddellijk geantwoord dat die stelling regelrecht in strijd was met het beginsel der Vlaamse Beweging. Verder werden nog een drietal grondige bezwaren tegen het nieuwe stelsel van Fredericq naar voren gebracht, die beloofde zijn opvattingen schriftelijk uiteen te zetten, al scheen hij 'de grondigheid der gemaakte tegenwerpingen in te zien'. (51)

Van minder betekenis in de strijd voor de vervlaamsing was het tweede Vlaams studentencongres gehouden te Gent op 24 maart 1901. Welke atmosfeer men rondom het vraagstuk van de Vlaamse 'hogeschool' beproefde te scheppen, bewezen de aanplakbiljetten, waarbij de personen die de vernederlandsing nastreefden ervan beschuldigd werden omgekocht te zijn door de jezuïeten 'om het volk onder de domper te houden'. (52) Het congres zelf werd voorgezeten door René De Clercq, voorzitter van de Rodenbachsvrienden en Paul Temmerman, zijn tegenhanger van 't Zal wel Gaan'. Nadat men zich uitgesproken had voor het stelsel Mac Leod, gaf Prof. Obrie als zijn mening te kennen dat een koninklijk besluit voldoende was voor het bekomen van een Nederlandse universiteit te Gent. (53)

Op hetzelfde ogenblik van het studentencongres had een vergadering plaats van de Association Libérale, waarop Julius De Vigne

het woord voerde. (54) Hij behandelde er het probleem van de liberale propaganda in het Vlaamse land. Voor hem was en moest de Gentse universiteit een brandpunt van liberalisme blijven. Hij betreurde dat zovelen der afgestudeerden niet in staat waren de waarheid aan het volk voor te dragen, omdat zij de taal van dat volk onvoldoende beheersten. Om dit doel te bereiken was het echter niet nodig zijn toevlucht te nemen tot radicale hervormingen; er waren andere wegen die de ondergang der universiteit niet zouden tot gevolg hebben. (55) Hij benadrukte dat de liberale partij het grootste belang had in het behoud en de bloei der 'hogeschool', die echter door de klerikalen bedreigd werd (56).

Mac Leod heeft scherp tegen de rede van De Vigne gereageerd. Naar zijn mening spreekt de liberale associatie alsof de aanhangers van zijn stelsel 'met de katholieken samenwerkten om de Gentsche Hoogeschool ten onderen te brengen'. Verder plaatst De Vigne zijn 'bezadigde middelen' tegenover 'radicale hervormingen', maar geeft aan de toehoorders geen enkel denkbeeld van beide voorstellen. Hij heeft door zijn redevoering de Gentse liberalen nog meer in het harnas gejaagd tegen de aanhangers van zijn stelsel, terwijl ook te Leuven reeds een krachtige propaganda gevoerd werd tegen de vervlaamsing van de Gentse 'hogeschool', omdat men universiteitsbevolking vreesde te verliezen. Mac Leod roept dan ook de studenten op de belangen van het Vlaamse volk niet op te offeren aan partijbelangen en hierbij te denken aan de société p.l.v.d.l.l.f., waar katholieken en liberalen samenwerken tegen de vervlaamsing. (57)

Op 19 mei 1901 vergaderden te Gent zoals ieder jaar de oudleden van 't Zal wel Gaan'. Op het banket nam Fredericq het woord om aan de aanwezigen mede te delen dat de 'oude pruiken' weldra een wetsontwerp zouden neerleggen, waardoor een 'brok' zou verkregen worden van hetgeen de flaminganten verlangden. (58) Deze mededeling brachten de flaminganten in verband met vroegere mededelingen en de houding van Fredericq, De Vigne en Van Rijswijck; 'ze begrepen dat het spel gevaarlijk begon te worden'; zij beschouwden de 'brok' die men geven wilde als een 'hinderpaal', waardoor 'de verdere verwezenlijking' van hun wensen 'gedurende een

onafzienbaren tijd zou belet worden'... te meer, daar 'die brok het beginsel der tweetaligheid erkende' (59).

Het gevaar voor een wetsontwerp werd echter tijdelijk ingedijkt en de aanhangers van het stelsel Mac Leod zetten hun 'wetenschappelijke propaganda' voort.

Niettemin drong *Het Volksbelang* voortdurend aan op het indienen van een gematigd wetsvoorstel. (60) In zijn nummer van 1 juni 1901 argumenteerde het blad uitvoerig zijn zienswijze. Het verklaarde zich voorstander om in ieder der vier faculteiten een paar Vlaamse leergangen in te voeren ten titel van proef gedurende een vijftal jaren. Het wees er bovendien op dat het verslag Mac Leod geen 'onfeilbaar dogma' was en leidde uit de houding der verschillende professoren af 'dat er onder de bevoegde vakmannen (61) nog geen algemene eenstemmigheid bestond' (62).

Men vreesde een 'anti-Mac Leod parlementair initiatief'. (63) Een afvaardiging trok naar Brussel, om daar een onderhoud te hebben met een groep Vlaamse parlementsleden. Het bleek dat uit deze groep van tien er zes akkoord gingen met het voorstel Mac Leod, doch vier (waaronder Anseele) ertegen waren. (64)

Op 16 juni 1901 had te Antwerpen de laatste bijeenkomst plaats van de eerste Hogeschool-Commissie, waarop ook Mac Leod aanwezig was. Men besliste een onderhoud aan te vragen met de minister van binnenlandse zaken De Trooz, om hem te verzoeken te Gent alleen nog hoogleraren aan te stellen die bij een latere vervlaamsing in staat zouden zijn hun lessen in het Nederlands te geven. Verder zou men de Vlaamsgezinde volksvertegenwoordigers trachten te overreden om een wetsvoorstel neer te leggen. (65)

In augustus 1901 werd een afvaardiging van de Vlaamse studenten door minister De Trooz ontvangen, die verklaarde dat de vervlaamsing enkel door een wet kon geschieden. Met het oog op de wetenschap kon hij er zich ook niet toe verbinden uitsluitend professoren te benoemen die goed Nederlands kenden. Het initiatief van de vervlaamsing moest uitgaan van de volksvertegenwoordigers. (66)

De groep-Fredericq gaf intussen de strijd nog niet op. Het inrich-

tend comité van het derde studentencongres, dat gepland was op 2 februari 1902, had zich tot de volksvertegenwoordigers gericht om hun mening te kennen. Zes onder hen verklaarden partijganger te zijn van het tweetalig stelsel. Op 31 januari had te Brussel echter reeds een onderhoud plaats van een bredere groep Vlaams-liberale parlamentsleden met de professoren Mac Leod en Fredericq (67) die nu onverwacht een nieuw stelsel uiteenzette : er zouden een zeker aantal leergangen verdubbeld worden, doch zonder nieuwe benoemingen. In zijn werk *Over de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* toonde Mac Leod de onmogelijkheid van dergelijke hervorming aan en verzocht Fredericq opnieuw zijn stelsel schriftelijk te willen uiteenzetten. (68)

Op het derde Vlaams studentencongres van 2 februari 1902 deelde men de antwoorden mee van de volksvertegenwoordigers op de vraag van de studentencommissie. Vijf bleken voorstander te zijn van het stelsel Mac Leod. Aan dit stelsel werd door de studenten hardnekkig vastgehouden (69), want volgens voorzitter Van Loy was het doel van het congres 'het samentrekken der strijdkrachten voor het stelsel Mac Leod' (70) en secretaris Sebrechts verklaarde gevat : 'Dit jaar hebben wij den strijd moeten voeren, niet zoozeer tegen de Vulgarisateurs als wel tegen de Vlaamschgezinden, vijandig aan onze eischen' (71). Mac Leod achtte het grootste gevaar 'een halve oplossing, of het tiende eener oplossing'. Hij zette de studenten ertoe aan de propaganda voort te zetten en de verwezenlijking van het ideaal te verschuiven. (72)

Nadat de antwoorden der volksvertegenwoordigers besproken waren, besloot men eenparig aan de voorstanders van het tweetalig stelsel een schrijven te sturen, waarin o.m. verklaard werd dat de aanwezigen dit stelsel als onpraktisch beschouwden, dat het op een fopperij zou uitlopen, en dat geen enkel Vlaamsgezind student dergelijke leergangen zou volgen. (73)

H. Vermandele heeft met zijn brochure *De Eisch eener Vlaamsche Hoogeschool. Hoe wij Katholieken, dien moeten opnemen* (Brugge, 1902) een blik geworpen op het katholieke standpunt tegenover de campagne tot vernederlandsing van Gent, die voor

Leuven blijkbaar geen gevaar inhield, omdat het stelsel Mac Leod ook deze 'hogeschool' de nodige tijd gaf om volledig te vervlaamsen. (74) Ook Dosfel liet zijn nieuw plan tot vervlaamsing spoedig varen, omdat hij tegenover de franskiljons en de voorstanders van de tweetaligheid, geen schijn tot tweedracht wilde verwekken. (75)

De eendracht rondom het stelsel-Mac Leod was echter meer fictief dan werkelijk. In december 1902 kwam het in 't Zal wel Gaan' opnieuw tot een botsing met Paul Fredericq. Op 5 december stelde Mac Leod 'de nefaste invloed van de politieke twisten in de Vlaamse Beweging aan de kaak' (76). Hij viel de liberale partij aan en onderwierp vooral de houding van De Vigne, Van Rijswijck en Fredericq aan strenge kritiek. (77) Toen Fredericq dit vernomen had, stelde hij voor op zijn beurt zijn mening uiteen te zetten, wat gebeurde op 12 december. Hij verdedigde opnieuw zijn ontwerp, 'nl. het verdubbelen van leergangen met behulp van de thans aangestelde leraars zonder nieuwe benoemingen' (78). Hij stelde dit voor als een overgangsmaatregel, die de weg zou banen voor een vollediger oplossing, - 'zonder ons bloot te stellen aan den storm die van franschgezinde zijde zou opgaan, moest het stelstel der Commissie toegepast worden' (79). Mac Leod stelde een schriftelijke, openbare discussie voor, doch hiertoe kwam het niet omdat Fredericq het probleem beschouwde als behorende tot de 'inwendige huishouding der universiteit', omdat hij 'geen tijd had' en omdat hij zijn denkbeelden reeds genoegzaam had bekend gemaakt door artikels in *Het Volksbelang*. (80)

Op een vergadering van de Gentse tak van het ANV op 8 februari 1903 verdedigde Fredericq nogmaals zijn ontwerp : het verdubbelen van het aantal leergangen met behulp van het bestaande personeel. Het was een overgangsmaatregel die dadelijk te bekomen was. Toen echter door één der aanwezige leden werd gevraagd of hij daarna zou medewerken tot het verwezenlijken van het ontwerp der Commissie, antwoordde hij dat hij dit niet kon beloven, omdat hij daarover nog geen definitieve opinie had. (81)

Op de jaarlijkse algemene vergadering van de Belgische tak van het ANV op 8 maart 1903 werd het debat hernomen. Fredericq

stond nu alleen tegen de andere redenaars en zette nogmaals mondeling zijn stelsel uiteen (82). De uitslag was nu niet twijfelachtig : met een meerderheid van 31 stemmen tegen 3 (Fredericq, Vercoullie en Van Hauwaert) werd de motie Prayon Van Zuylen aangenomen. Ze luidde als volgt :

‘Groep B (België) van het Algemeen Nederlandsch Verbond sluit zich aan bij het stelsel van trapsgewijze vervlaamsching der Hoogeschool van Gent, door de Congrescommissie (verslag Mac Leod) goedgekeurd.’ (83)

De vreugde van Mac Leod was groot : ‘door die stemming werd ‘het tijdperk der stelsels’ gesloten’. Tevens was nu bewezen dat de gewaande onenigheid in het Vlaamsgezinde kamp eigenlijk hierin bestond dat Fredericq en enkele vrienden zich van het ‘Vlaamschgezinde leger’ hadden afgescheiden. Na de stemming van 8 maart konden de volksvertegenwoordigers door deze reden niet meer besluiteloos blijven. (84)

De jubel van Mac Leod was echter wat voorbarig, want op het einde van dat jaar zou Lodewijk De Raet op de voorgrond treden met zijn kritiek en zijn plan voor een tweede Hogeschool-Commissie.

Ondertussen had in hetzelfde jaar het vierde Vlaams studentencongres plaats, dat voor doel had het stelsel Mac Leod te verdedigen. Prof. Vercoullie werd dan ook niet toegelaten als spreker over het tweetalig stelsel. Mac Leod hield ‘een zeer belangrijke en uitgebreide voordracht van een paar uren over de historiek der beweging en over alles wat met het vraagstuk der Vlaamsche Hoogeschool in verband stond’ (85). Er werd besloten deze voordracht in brochure-vorm uit te geven onder de titel *Over de vervlaamsching der Gentsche hogeschool*.

In november 1903 stelde Mac Leod voor in het geheim een bijeenkomst te houden met een twintigtal jongeren om de richting der Vlaamse Beweging te bepalen. Naar zijn mening waren er voortaan twee Vlaamse bewegingen, een Oud-Vlaamse en een Jong-Vlaamse. De ouderen vreesden ‘een graf met een Vlaams opschrift’, zoals Vuylsteke gewoon was te zeggen. Zo zou Fredericq

aan Mac Leod onder vier ogen verklaard hebben, dat de aanwezigheid der Walen te Gent onontbeerlijk was om de Vlamingen uit hun bekrompenheid te redden. (86)

Verbittering trad meer en meer op bij Mac Leod door gebrek aan concrete resultaten en in 1903 nam hij ontslag als lid van het Willemfonds en het Algemeen Nederlands Verbond. (87)

Het vijfde Vlaams Studentencongres in februari 1904 bleek ook niet meer zo strijdlustig te zijn, vermits men besloten had er 'een wetenschappelijke richting' aan te geven 'buiten de hangende twist-vragen', ofschoon Prayon in een referaat nog zeer kalm het stelsel Mac Leod verdedigde. (88)

In april 1904 vond Mac Leod dan eindelijk een kamerlid dat handelend wilde optreden in het parlement. In de kamerzitting van 22 april 1904 verklaarde de christen-democraat De Backer aan minister De Trooz zelf het initiatief te zullen nemen, indien hij niet zinnens was art.5 van het K.B. van 9 december 1849 te wijzigen (89), hetgeen in een motie door de Vlaamse volksraad verzocht was. (90)

Op 26 april volgde het laconisch antwoord : 'Een zo gewichtig en zoozeer betwist vraagstuk is niet op te lossen bij Koninklijk Besluit'. (91)

De Backer overleed vooraleer hij de kans had tot repliek over te gaan.

Op het zesde Vlaams studentencongres te Gent in maart 1905 waren het optreden van Mac Leod en van de socialistische leider Anseele de voornaamste gebeurtenissen van de vergadering. Mac Leod predikte de samenwerking der studenten van alle politieke partijen, alsmede de beoefening van hun wetenschappelijke vakken door middel der Nederlandse taal. Anseele verklaarde dat de 'werkerspartij' zich voor het vraagstuk van de vervlaamsing niet 'warm maken' kon, daar het een zaak der burgerij was. Alfons Sevens, een jonge klerikale Vlaamsgezinde, antwoordde hierop met een gevatte repliek, waarna besloten werd het vraagstuk verder te behandelen in een openbaar debat, dat inderdaad plaats had op 8 en 29 mei in het socialistisch lokaal 'Ons Huis' te Gent. (92) Het twistgesprek handelde echter meer over het socialisme en de Vlaamse Beweging in hun

geheel dan over de vervlaamsing van het hoger onderwijs. (93)

Op 11 mei 1905 legden de christen-democraten priester Daens, zijn broer Pieter, de liberalen Persoons en Verheyen en de socialist Van Langendonck het eerste wetsvoorstel neer ter vervlaamsing van de Gentse universiteit. Het voorstel beoogde niet uitdrukkelijk de invoering van het stelsel Mac Leod. (94) Het sloot geheel aan bij de vraag van wijlen De Backer en was 'een zuiver platonische betoging, een loutere bevestiging van het beginsel' (95), waaraan trouwens geen gevolg gegeven werd.

Op 29 oktober 1905 hield het Willemsfonds haar algemene vergadering te Gent, waarop de afdeling Brussel het vraagstuk van de trapsgewijze vervlaamsing opwierp. T'Sjoen bracht de jarenlange strijd tussen Mac Leod en Fredericq in herinnering en verklaarde zich ten volle akkoord met De Raet, die met glans bewezen had dat Mac Leod, wegens de nieuwe toestanden, o.a. de ontdekking van het kolenbekken in Limburg, niet ver genoeg ging. Fredericq stelde voor het woord 'trapsgewijze', dat voorkwam in de motie van T'Sjoen, te vervangen, 'omdat het een speciale betekenis had gekregen' (96). Er werd dan ook gevraagd 'aan de Regeering en Kamers over te gaan tot de geleidelijke vervlaamsching van de Hoogeschool van Gent'. (97)

Stippen we daarbij nog even aan dat de voordracht, die L. De Raet op 11 november 1905 hield voor het Brusselse Kunstgenootschap De Distel en waarin hij zijn stelsel uiteenzette, volgens Fredericq (98) aantoonde dat de oplossing Mac Leod 'niet de alleen zaligmakenden waarheid bevatte en dat het 'tijdperk der stelsels' geenszins gesloten was'.

Op het zevende en laatste Vlaams studentencongres, te Gent op 18 februari 1906 gehouden, is Mac Leod dan ook niet meer verschenen. Eén der opgekomen Leidse studenten heeft van zijn verblijf in de Arteveldestad gebruik gemaakt om hem een interview af te nemen, dat de verklaring bracht voor zijn enigszins verrassende houding :

'Tot ons groot leedwezen hoorden we, dat hij besloten heeft, zich met de Vlaamsche Beweging niet meer in te laten, dat hij zelfs

zijnne geschriften over de Hoogeschool niet meer zal doen herdrukken. Hij heeft te veel tegenwerking ondervonden, zelfs van dusge-naamde Flaminganten, die er voor terugschrikken de Vlaamsche Beweging meer 'Nederlandsch' te maken. Hij wil zich in de eenzaamheid van het laboratorium, van zijne plantenkundige en sociologische studiën terugtrekken... Maar buiten het 'Flamingantisme' wil hij zich voortaan houden, wil niet meer beschouwd worden als Vlaamsch leider.' (99)

De breuk was echter niet radicaal. Mac Leod bleef doorgaan met de publikatie van eenvoudige wetenschappelijke literatuur over planten en bestrijding van plantenziekten. Ook de betrekkingen met Vlaamsgezinde studenten bleven gehandhaafd, maar op een beperkte schaal. Ofschoon hij de traditionele partijen de rug had toegekeerd, is het niet duidelijk uitgemaakt in hoever hij de christen-democratische partij van priester Alfons Daens heeft gesteund. Zeker is hij het ideaal van een Belgische eenheidsstaat trouw gebleven. Hij zag de emancipatie van het Vlaamse volk als een versterking van de Belgische eenheid. Het idee van een eigen Vlaamse partij is steeds een idee gebleven. (100)

Toen Lodewijk De Raet steeds meer veld won, heeft Mac Leod deze verschuiving niet 'kunnen of willen verwerken'. Men zou hem misschien 'star' kunnen noemen; hij miste zeker 'het gevoel voor het politieke spel van het haalbare'. Vanaf 1900 was hij duidelijk verbitterd door de tegenstand die hij ondervond. (101) Ook zijn karakter, waarvan de hoofdtrekken waren niet te willen 'marchanderen' en geen compromis te willen aanvaarden, heeft hem in de weg gestaan. (102) Voor de propaganda beschikte hij, volgens Franz Fromme, niet genoeg over 'Farben und Töne der Redeführung, nicht über die Kontakt-und Fingerspitzensicherheit, mit der ein guter Redner seine Zuhörer zu packen und mitzureissen versteht.' (103)

Op het gevaarlijk terrein waarop hij zich begaf, moest men schipperen en kuipen, en dat kon hij niet. (104) Toch blijft zijn terugtrekking en zijn 'ommekeer' voor Elias een raadsel, waarop latere private archieven een antwoord zullen moeten brengen. (105)

- (1) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, III, Gent, 1909, pp. 163-164.
- (2) Ibidem, pp. 161-162.
- (3) Ibidem, p. 161.
- (4) Mac Leod, J., *Over de vervlaamsching der Gentsche hogeschool*, Gent, 1903, p. 8.
- (5) Fredericq, P., o.c., p. 165.
- (6) Vooral *La Gazette* van 25 maart 1899.
Verder ook *Le Bien Public* en *La Flandre Libérale*.
- (7) Van Eycken, J., *De rol der Vlaamse hogeschoolcommissies*, Gent, 1971, p. 38.
- (8) Ibidem, p. 39.
- (9) Mac Leod, J., o.c., p. 8.
- (10) Ibidem, p. 9.
- (11) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, IV, Antwerpen, 1971, p. 144.
- (12) Fredericq, P., o.c., p. 166.
- (13) Mac Leod, J., o.c., pp. 9-10.
- (14) *Handelingen van het XXVe Nederlands Congres*, p. 449. Geciteerd door Van Eycken, J., o.c., p. 40.
- (15) Elias, H.J., o.c., p. 147.
- (16) Fredericq, P., o.c., p. 166.
- (17) Vrije vertaling van het manifest : Mac Leod, J., o.c., pp. 10-11.
- (18) Mac Leod, J., o.c., pp. 11-12.
- (19) Ibidem, pp. 12-13.
- (20) Fredericq, P., o.c., p. 167.
- (21) Verslag Academieraad. Archief R.U.G., 4A78/105.
- (22) Ibidem.
- (23) Van Hees, P., *De Vlaamse Beweging en de strijd om een Vlaamse hogeschool*, Utrecht, 1963, p. 60.
- (24) Fredericq, P., o.c., p. 168.
- (25) Mac Leod, J., o.c., pp. 13-14.
- (26) Prof. Harlez (Leuven), Prof. Stecher en Prof. Kurth (Luik) en Prof. Pirenne (Gent).
- (27) *Het Volksbelang*, 20 mei 1899.
- (28) Fredericq, P., o.c., p. 171.
- (29) Van Hees, P., o.c., p. 61.
- (30) Fredericq, P., o.c., p. 171.
- (31) Elias, H.J., o.c., p. 146.
- (32) Mac Leod, J., o.c., p. 14.
- (33) Elias, H.J., o.c., p. 146.
- (34) Mac Leod, J., o.c., pp. 14-16.

- (35) Mac Leod, J., o.c., p. 16.
- (36) Ibidem, p. 17.
- (37) Van Hees, P., p. 17.
- (38) Van Eycken, J., p. 50.
- (39) Mac Leod aan Alfons De Cock, 20 februari 1900, AMVC, (M 1505/B).
- (40) Fredericq, P., o.c., p. 173.
- (41) Mac Leod, J., o.c., p. 17.
- (42) De Raet, L., *Over Vlaamsche volkskracht. I. De vervlaamsching der hoogeschool van Gent*, Brussel, 1906, p. 260.
- (43) Ibidem, p. 261.
- (44) Mac Leod, J., o.c., p. 17.
- (45) Van Eycken, J., o.c., p. 54.
- (46) Mac Leod, J., o.c., p. 18.
- (47) Ibidem.
- (48) Van Eycken, J., o.c., p. 54.
- (49) Mac Leod, J., o.c., p. 18.
- (50) Ibidem.
- (51) Ibidem, pp. 18-19.
- (52) Elias, H., o.c., p. 148.
- (53) Fredericq, P., o.c., p. 178.
- (54) De volledige tekst der redevoering verscheen in *Het Volksbelang* van 30 maart 1901 en werd overgenomen door Mac Leod, J., o.c., pp. 20-22.
- (55) Elias, H.J., o.c., p. 148.
- (56) Fredericq, P., o.c., pp. 179-180.
- (57) Mac Leod, J., o.c., pp. 22-23.
- (58) Ibidem, p. 24.
- (59) Ibidem.
- (60) Fredericq, P., o.c., p. 183.
- (61) Bedoeld wordt : Mac Leod, Obrie en Bouqué pro en Fredericq en Ver-coullie contra.
- (62) *Het Volksbelang*, 1 juni 1901.
- (63) Elias, H.J., o.c., p. 148.
- (64) Elias, H.J., o.c., p. 148.
- (65) Fredericq, P., o.c., p. 188.
- (66) Ibidem, pp. 189-190.
- (67) Elias, H.J., o.c., pp. 148-149.
- (68) Mac Leod, J., o.c., pp. 24-25.
- (69) Elias, H.J., o.c., p. 149.
- (70) Fredericq, P., o.c., p. 194.
- (71) Ibidem.
- (72) Ibidem.
- (73) Fredericq, P., o.c., p. 193.

- (74) Elias, H.J., o.c., p. 149.
- (75) Vereycken, J., o.c., p. 168.
- (76) Elias, H.J., o.c., p. 150.
- (77) Fredericq, P., o.c., pp. 195-196.
- (78) Mac Leod, J., o.c., p. 25.
- (79) Ibidem, pp. 25-26.
- (80) Ibidem, p. 26.
- (81) Ibidem.
- (82) Fredericq, P., o.c., p. 197.
- (83) Ibidem.
- (84) Mac Leod, J., o.c., p. 28.
- (85) Fredericq, P., o.c., p. 195.
- (86) Mac Leod aan Wattez, 7 november 1903, AMVC, (M 1505/B).
- (87) Mac Leod aan Coopman, 25 december 1903, AMVC, (M 1505/B).
- (88) Fredericq, P., o.c., pp. 205-208.
- (89) Fredericq, P., o.c., pp. 208-209. - In een vertoog-schrift van 9 december 1903 verzocht de *Vlaamsche Volkskrant* de minister van binnenlandse zaken en openbaar onderwijs, art.5 van het koninklijk besluit van 9 december 1849 : 'Les leçons sont données en langue française; néanmoins, le ministre pourra, par exception, autoriser l'emploi d'une autre langue dans certaines branches de l'enseignement universitaire' in te trekken en te vervangen door : 'De lessen worden gegeven in de Nederlandsche taal ter hogeschool van Gent; in de Fransche taal, ter hogeschool van Luik. De thans aangestelde leeraars, die, bij den aanvang van het academisch jaar 1905-1906, ter hogeschool van Gent zullen doceren, zullen op hun verzoek kunnen gemachtigd worden om zich voor hun onderwijs van het Fransch te blijven bedienen.'
- (90) Fredericq, P., o.c., pp. 208-209.
- (91) Ibidem, p. 209.
- (92) Ibidem, pp. 210-211.
- (93) Ibidem, p. 212.
- (94) Ibidem, p. 214.
- (95) Ibidem, pp. 214-215.
- (96) Van Eycken, J., o.c., p. 84.
- (97) De Raet, L., o.c., p. 295.
- (98) Fredericq, P., o.c., p. 216.
- (99) *De Nieuwe Courant van 's Gravenhage*, 25 februari 1906. Geciteerd door Fredericq, P., o.c., p. 219.
- (100) Van Hees, P., *Mac Leod Julius*, in : *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, J. Tielt, 1973, p. 912.
- (101) Ibidem.

- (102) Van Hees, P., *De Vlaamse Beweging en de strijd om de Vlaamse hogeschool*, Utrecht, 1963, p. 92.
- (103) Fromme, F., *Begegnungen mit Vlamen*, Brüssel, 1942, p. 12.
- (104) Vercoullie, J., *J. Mac Leod en de Vlaamsche hoogeschool*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 91.
- (105) Elias, H.J., o.c., p. 46.

VII. SYNTHESE EN BESPREKING VAN MAC LEODS PUBLIKATIES VOOR DE VERVLAAMSING

In de geschiedenis van de Vlaamse gedachte moet aan Mac Leod tevens een eigen plaats worden toegewezen (1) door zijn studie *Taal en Kennis*, die nog aan het *Verslag* voorafging, door zijn opstellen *Het Nederlandsch en de Wetenschap* en *Nieuwe Wegen*, en door zijn voordracht *Over de Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*, die uitgegeven werd door de Studentencommissie.

De studie *Taal en Kennis* mag volgens Elias gerust 'een loflied van de flamingant worden genoemd', 'een verpletterend rekwi-sitoor tegen de verfranse burgerij in Vlaanderen' (2), die de ondergang betekent van de maatschappij. Mac Leod vangt zijn studie aan met de vaststelling: 'De Vlaamschgezinden beschouwen de vervlaamsching der scholen, waar de kinderen der burgerij hun onderwijs ontvangen, als het voornaamste punt van hun programma.' Op die manier zullen Nederlandse ambtenaren gevormd worden, die de taalwetten kunnen toepassen, en 'daardoor zal het nationaliteitsgevoel versterkt worden'. Tegenover hen die menen dat door de kennis van het Frans het Vlaamse volk in gemeenschap zal worden gebracht 'met een groote natie, die aan het hoofd der beschaving van Europa staat' ziet Mac Leod voor de echte Vlamingen slechts één oplossing. 'Wij willen onze taal behouden omdat wij Vlaming zijn. Wij plaatsen het gevoel van vaderlandsliefde op den voorgrond, en beschouwen al het overige als bijzaak'. Het begrip 'vaderlandsliefde' heeft volgens Mac Leod echter niets gemeens met het Frans patriotisme, dat 'veeleer haat' is en met liefde voor het vaderland niets te maken heeft.

Behalve de overwegingen over vaderlandsliefde zijn er - aldus Mac Leod - nog andere beweegredenen die ons de zijde doen kiezen van een radicaal flamingantistische politiek. Bij een mogelijke verfransing, die ettelijke jaren zou duren, gaan wij naar een tijdperk 'van verval, ja van barbaarsheid' (3), die zou bestaan in 'kleine,

afgelegen dorpen', in 'de onderste lagen der bevolking', waar één 'millioen parias, vreemdelingen in hun eigen land, van de rest der beschaving afgezonderd' een onoverwinnelijke 'hinderpaal' zouden zijn voor de vooruitgang. Daarenboven moet de lagere school van haar natuurlijke bestemming afgewend worden, wil men de plannen der verfransers ten uitvoer brengen : kennis en vorming van de geest zullen verwaarloosd worden, ten bate van het aanleren van nieuwe Franse woorden. Het onvermijdelijke gevolg van de verfransing van Vlaamse volksklassen zal zijn : 'aan den eenen kant één of twee millioen parias die geen Fransch kennen, en aan den anderen kant een paar millioen inwoners die slechts de helft zooveel kennis hebben als de bewoners van al de landen die hen omringen, die dus de Barbaren van Europa zullen zijn.' De toestand die thans heerst te Brussel, waar de verfransing verder gevorderd is dan in enig ander gedeelte van het Vlaamse land, geeft ons een voorsmaak van de toestand, die ons in het gehele Vlaamse land wacht.

Vervolgens heeft Mac Leod in enkele bladzijden een 'rekwisitoor' neergeschreven tegen de geestelijke armoede van 'de verfranste burgerij', met haar horizon, die beperkt is tot Frankrijk, dat in verval is; daardoor heeft zij 'het zelfstandig denken en het kosmopolitisch weten' niet kunnen veroveren. (4) Om deze reden kan de burgerij onmogelijk de rol van 'opleidster' vervullen : 'zij is in den vollen zin des woords ingesloten binnen een Chineeschen muur; zij kent slechts één taal, de voortbrengselen van de groote Europeesche literaturen blijven voor haar gesloten.'

Gelukkig voor Vlaams België bestaat de groep der flaminganten. Van hun zegepraal hangt 'de toekomst van het Vlaamsche land en die van geheel België af'. Het getal der flaminganten is sedert enkele jaren aanzienlijk aangegroeid in alle lagen der bevolking, zodat de Vlaamse beweging 'voortaan aan hare werkzaamheden een veel grootere uitbreiding en in sommige opzichten een nieuwe richting' kan geven. 'Gedurende de eeuw die weldra zal beginnen zal de wetenschap de groote macht zijn. De wetenschap zal meer en meer het groot werktuig worden dat alles zal volbrengen.' Door hun aanleg voor het aanleren van vreemde talen zijn de Vlamingen 'beter

misschien dan eenig ander volk geschikt om in de wetenschap, al de voordeelen der wereldburgerschap te genieten, maar dit is slechts mogelijk op voorwaarde dat de Vlaming Vlaming blijve'. De flaminganten hebben in die richting reeds veel gepresteerd. Men mag echter nooit uit het oog verliezen dat het aanleren van vreemde talen aan kinderen die nog hun eigen taal niet kennen 'de noodlottigste gevolgen' heeft. Verder is het hoofdkenmerk der flaminganten 'het zelfstandig, eigen, nationale denken, het voortbrengen van gedachten. Zij alleen zijn in staat om de leermeesters van de volksklassen en van de burgerij zelf te worden'. De verfranse burgerij 'laat Frankrijk voor zich denken'. (5) Het onderwijs der burgerij moet dus vervlaamst worden van hoog tot laag, 'het Nederlandsch moet het 'voertuig' worden van het geheele onderwijs.'

Wanneer de Vlamingen verder gaan zoals zij begonnen zijn en 'zich op eigen hand in hun eigen taal ontwikkelen', zal zeker 'de morele afstand tusschen Vlamingen en Walen niet gestadig aangroeien', want 'Walen en Vlamingen zijn van elkander solidair'. Wanneer de Vlamingen achteruitgaan, slepen zij de Walen met zich mede; wanneer zij daarentegen vooruitgaan 'worden de vruchten van dien vooruitgang door geheel België, en dus ook door het Waalsche land geplukt'.

Taal en Kennis is volgens Elias 'het eerste van een reeks opstellen waarvan mag getuigd worden dat zij in grote mate de Vlaamse gedachte hebben vernieuwd, in ieder geval uitgediept en op nieuwe wegen hebben geleid' (6). Mac Leods betoog wees ons aldus 'de weg naar een nieuwe toekomst : de vernederlandsing van de wetenschap in Vlaanderen als maatschappelijk dienstbetoon van de burgerij aan het volk en als voorwaarde tot zelfstandig wetenschappelijk denken' (7).

Terwijl hij zich volop inzette voor de vernederlandsing der universiteit ging ook zijn aandacht op breder plan naar de hernieuwing die moest tot stand komen in de Vlaamse beweging. (8) De lijn van 'een nieuwe richting' trok hij door in zijn voordracht *Nieuwe Wegen*, die hij in december 1900 te Brussel hield voor de studentenvereniging

'Geen Taal, geen Vrijheid'. Eerder pessimistisch gezind over de resultaten van driekwart eeuw Vlaamse beweging maakt hij een balans die hij in enkele woorden samenvat : 'aan de eene zijde een ontzaglijke som arbeid en moeite, aan de andere zijde vrij onbevredigende vruchten'. De wetgeving betreffende het gebruik van het Nederlands is onvoldoende en wordt op 'brutale wijze' verkracht. De Vlamingen hebben daartegenover 'slapheid, karakterloosheid en gelatenheid leeren beschouwen als burgerlijke deugden'. De Vlaamse beweging heeft tot hier toe twee negatieve facetten beklemtoond en zich te veel beziggehouden met het bestrijden van het Frans en veel te weinig met het bevorderen van het Nederlands. Beter zou zijn 'het hoog maatschappelijk belang van de Vlaamsche beweging' dieper in acht te nemen, minder scherp tegenover elkaar te staan, elkaar minder te laten gebruiken 'als politieke worstelaars' en daarentegen te ijveren om rechtstreeks het beoogde doel te bereiken. Tot nog toe hebben de Vlamingen alleen één zijde van het maatschappelijk belang van de Vlaamse beweging ingezien, 'nl. de dringende noodzakelijkheid dat alle ambtenaren in het Vlaamsche land het Nederlandsch zouden machtig zijn'. Het Vlaamse volk heeft echter nog andere behoeften : 'het moet meêgaan met de groote wereldbeschaving van onzen tijd'. Het moet 'onderwezen, veredeld, voorgelicht worden'. De stoffelijke belangen zijn hier eveneens in betrokken : Vlaamse arbeiders moeten bij gebrek aan kennis uitwijken en verdienen minder. De inferioriteit van het Vlaamse ras is hiervoor geenszins verantwoordelijk, maar wel de ellendige toestand van ons onderwijs, waar veelal woorden, geen kennis en gedachten, doorgegeven worden, die zouden moeten leiden tot nieuwe denkbeelden.

Tot nog toe was de sentimentaliteit als het ware de spil geweest van de Vlaamse beweging : openbare betogingen, feesten, inhuldigingen en gedenktekens. Het valt niet te betwisten dat zulks nut en voordeel oplevert, doch het ander werk wordt daarbij uit het oog verloren : de uitbreiding van de Vlaamse volksboekereien, de ontwikkeling van het 'Hooger Onderwijs voor het Volk', het verspreiden van gezonde volkslectuur. Er wordt voor die arbeid te veel gerekend op de openbare besturen. Er kan echter meer gedaan

worden; het geld kan aan nuttiger doeleinden gespendeerd worden. De voorkeur moet gaan naar blijvende geestelijke vruchten; men mag zich niet beperken tot 'een voorbijgaande roes' (9).

Tot slot van zijn voordracht wijst Mac Leod op het belang van 'bekwame individuen' die het Vlaamse volk kunnen voorlichten. Hij wendt zich hiervoor tot de studenten. Wilskracht en werkkraft zijn voor hen een sociale plicht : 'Het is op uw werkkamer dat gij, door de studie van het wetenschappelijk Nederlandsch, u zelf zult vormen, in weerwil van den pletmolen, tot Vlaamsche natuuronderzoekers, geneeskundigen, rechtsgeleerden, ingenieurs, enz. Op die wijze zult gij later de kennis, die gij aan de hoogeschool opdoet in 't bereik kunnen brengen van het Vlaamsche volk.'

De volgende lezing van Mac Leod *Het Nederlandsch en de Wetenschap* brengt weinig nieuwe elementen bij : 'het is de herneming of doorzetting van zijn rekwisitoor tegen de verfransing zoals wij dit reeds vonden in *Taal en Kennis* : verfransing is voor ons geestelijke en wetenschappelijke minderwaardigheid' (10). Ons gehele onderwijs werd in het Frans ingericht en talloze Walen en Fransen, die onze taal niet kenden, werden aangesteld in het staatsonderwijs, zowel als in het vrij onderwijs. De Vlamingen waren diep overtuigd dat er geen andere uitweg was en dachten op die manier 'het toppunt der beschaving' te bereiken. Voor een klein gedeelte werd voldoening geschonken door de wet van 1883 voor de athenea en middelbare scholen van het land, maar de voorstanders van de vervlaamsing der Gentse 'hogeschool' worden nog uitgescholden als 'les ennemis de l'idée'.

Mac Leod wil 'uit een zuiver wetenschappelijk oogpunt de balans opmaken van de baten en de lasten' en de tegenwoordige waarde bepalen van ons natuurlijk erfdeel, het Nederlands. Hij gaat hierbij uit van het hoger onderwijs, waar het Frans en de Franse cultuur het alleenheersend bewind voeren. Nochtans is volgens hem de wetenschap in Frankrijk nooit lager gedaald dan thans : 'het is aan die dalende Fransche zon dat wij licht ontleen; hetgeen wij ontvangen is schemerlicht...'

Door de wet van 1883 kennen de Vlaamsgezinde studenten, in tegenstelling met de Walen, en de geromaniseerde Vlamingen, behalve Frans en Nederlands ook grotendeels twee andere Germaanse talen. 'De Vlaamschgezindheid is aldus als het ware een tegen-gif geworden, waardoor de nadeelige gevolgen der verfransching gedeeltelijk worden bestreden.' Het heilzame werk echter dat de Vlaamsgezindheid tracht te volbrengen, nl. 'het aankweken van een gezond cosmopolitisme der wetenschap' wordt door de officiële Franse invloed afgeremd. Wanneer wij ons aldus beroepen op de dringende sociale noodwendigheden van een Vlaamse 'hogeschool', dan wordt dit in strijd geacht met de belangen der hogere geestes-cultuur. Daartegenover stelt Mac Leod echter het voorbeeld van Nederland, waar ons 'erfgoed' vrij kan gedijen. We moeten dan ook de blik blijven richten naar het Noorden !

Op het ogenblik dat Mac Leod deze lezing hield, was hij in volle strijd tegen de vijanden der vernederlandsing van de Gentse universiteit (11); hiervan zijn in *Het Nederlandsch en de Wetenschap* reeds enkele reminiscenties aan te wijzen. Met zijn voordracht *Over de Vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool* laat hij ons volledig doch enigszins subjectief meeleven 'op welke wijze en door welke middelen' de strijd voor en tegen de vervlaamsing der Rijksuniversiteit Gent werd gevoerd, vooral sedert de publikatie van het *Verslag* van 1897. Daar deze voordracht vooral polemisch van aard is en aan een uitgebreid feitenmateriaal gebonden, waaruit wij in een voorgaand hoofdstuk reeds herhaaldelijk geput en geciteerd hebben en vermits de inleiding en het slot in de lijn liggen van het *Verslag* en van de overige publikaties van Mac Leod, zullen wij ons beperken de eigenschappen en gebreken ervan weer te geven, zoals die geformuleerd werden door zijn rechtstreekse tegenstrever P. Fredericq : 'Die hartstochtelijke brochure onderscheidde zich, gelijk alles wat uit de pen van den knappen Gentschen hoogleeraar vloeide, door eenen diepen ernst, eene groote kracht van overvloedige beweegredens, eenen flinken stijl en eene aanstekelijke warmte van overtuiging; maar onnauwkeurigheden en overdrijvingen, gemis aan waardering van anders denkenden en daaruit sprui-

tende verdachtmaking waren er, als gewoonlijk, de keerzijde van.' (12)

In deze lezing echter 'staat een man op de bres, vol geestdrift en vechtlust' (13), die op een bepaald ogenblik 'het tijdperk der stelsels' over de vervlaamsing der Gentse universiteit gesloten achtte. Toen hij zich ontmoedigd en verbitterd uit de Vlaamse beweging terugtrok, stond zijn opvolger Lodewijl De Raet klaar met een nieuw stelsel en bredere, meer radicale ideeën.

- (1) Elias, H.G., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, IV, Antwerpen, 1971, p. 41.
- (2) Ibidem.
- (3) Ibidem, p. 42.
- (4) Ibidem.
- (5) Ibidem, p. 43.
- (6) Ibidem, p. 40.
- (7) Ibidem, p. 43.
- (8) Ibidem.
- (9) Ibidem, p. 44.
- (10) Ibidem.
- (11) Ibidem, p. 45.
- (12) Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, III, Gent, 1909, p. 202.
- (13) Elias, H.G., o.c., p. 46.

VIII. ALGEMEEN BESLUIT

Mac Leod heeft niet het geluk gekend de vruchten van zijn streven voor de vervlaamsing te mogen plukken. Zijn karakter vertoonde weliswaar starheid en gebrek aan wil om politiek te marchanderen, maar daarnaast bezat hij toch de gaven van 'een heldere wetenschappelijke geest, een grote wilskracht, een scherpe ziensblik, een onverstoortbaar vertrouwen in de toekomst' en 'een reusachtige werkracht'. (1) De tijdsomstandigheden waren echter nog niet rijp voor gave vruchten, temeer daar hij niet in een politieke, maar wetenschappelijke taalstrijd verwickeld geraakte. Wat hem vooruitdreef, was allereerst zijn sociale visie op het Vlaamse vraagstuk : hij ijverde voor de ontvoogding van het volk; hij streefde ernaar bij de volkmens de minderwaardigheidscomplexen uit te roeien, die geleid hadden tot minachting van de moedertaal.(2) Dat zijn *Verslag* niet oorspronkelijk was, dat hij een lange rij voorgangers heeft gehad en ook onmiddellijk het mikpunt is geweest van minachting en kritiek, doen zijn verdiensten niet verminderen; zoals Frank Baur heeft beweerd is de 'herscheping van de Gentse Rijksuniversiteit tot het eerlijk en volwaardig bezit van het Vlaamse volk' niet alleen 'de vrucht geweest van veel strijd', maar ook van 'veel verbeterd werk, veel bittere ontgoocheling en offerende toewijding'. De geschiedenis heeft dit alles achterhaald en de eindoverwinning is belangrijker 'dan de vele kleine of grote incidenten, die haar zijn voorafgegaan en haar hebben begeleid'; tijdens die lange strijd heeft Mac Leod alleszins 'in de voorste rijen' gestaan.(3) Van hem getuigt zelfs Vercoullie dat hij een buitengewone kracht van proselytisme had : al wie met hem in aanraking kwam, werd flamingant, zoals hij.(4) Elias looft hem als 'een man met de roeping van een sociaal hervormer, die optreedt als een apostel' (5). Daarbij bleef hij vóór alles 'een groote volksvriend' : zij die hem kennen en gelezen hebben komen 'onverbiddelijk tot den indruk dat weinige menschen zoovele krachten tot het geluk en tot de verbetering van zijn mede-

mensen, zijn volk, hebben ingespannen' (6). Volgens Mac Leod leed ons volk 'bij gebrek aan ontwikkeling'. Het moest 'onderwezen, veredeld, voorgelicht' worden. Dit wordt beschouwd als de 'leidraad' van zijn bedrijvigheid en daarvoor spant hij zich in met al zijn krachten; dit verklaart ook zijn grote rol in de University Extension (7).

Er ligt, volgens Max Lamberty, een vaste lijn te ontwaren in het leven van de Gentse hoogleraar. Deze lijn verbindt niet alleen de verschillende uitzichten van zijn Vlaamsgezinde bedrijvigheid, maar sluit aan bij de Vlaamsgezinde liberale traditie te Gent, het best vertegenwoordigd door J. Vuylsteke en Jhr. A. De Maere, die het volk uit de achterlijkheid wilden redden en de Vlaamse zaak een 'sociale kwestie' noemden (8). Lamberty heeft de figuur van Mac Leod wel enigszins geminimaliseerd door de nadruk te leggen op zijn gebrek aan oorspronkelijkheid en door hem in de schaduw te stellen van Vermeylen en De Raet. Naar zijn mening vallen de Vlaamse wil tot macht en de economische gerichtheid, die het begrip volkskracht in het leven riepen en het cultuurflamingantisme verlieten, buiten het bereik van Mac Leod (9). Zijn *Verslag* (1897) en zijn brochure (1903) tonen aan dat hij van het hoger onderwijs enkel een 'sociaal-culturele' functie verwachtte. (10) Hij was volgens Lamberty niet 'de meest veelzijdige vernieuwer van de Vlaamse Beweging', ook niet 'de meest oorspronkelijke' (11). Revolutionerende perspectieven als die van De Raet en Vermeylen zijn bij hem niet te vinden. De betekenis van Mac Leod lag elders; hij was op de eerste plaats een animator : hij wist de mensen, vooral de jongeren, tot gezamenlijk optreden aan te zetten; 'hij heeft hen aangemoedigd, vaak op ontroerende wijze hun verzuchtingen en zienswijzen overgenomen en met het gezag van zijn naam bekleed' (12). Zo heeft hij de wegen voor De Raet voorbereid : 'Hij was de Johannes de Doper van de Messias die eens komen zou' (13). Lamberty getuigt positief dat men het 'sociaalpsychologisch' belang van Mac Leods streven, in de gehele samenhang van de toenmalige ontwikkeling der Vlaamse beweging, nauwelijks hoog genoeg kan schatten : 'de bodem waarop de nieuwe opvattingen, namelijk die van De Raet, zouden gedijen, was klaargemaakt. De hoofdvoorwaarde voor een nieuw

offensief was er : de geesten waren rijp, zij wachtten een wenk, een dwingende idee, om zowel de onderlinge verdeeldheid als het verzet van de fransgezinden te overwinnen' (14).

Wij kunnen moeilijk afscheid nemen van een figuur als Mac Leod zonder nog eens de morele gaven van zijn belangeloze inzet in het licht te stellen. We beroepen ons hiervoor op een getuigenis van A.J.J. Van De Velde, een oud-student van Mac Leod, die een biografie aan hem wijdde, waarin hij zich in bewonderende en positieve termen over zijn leermeester uitlaat : 'Thans begin ik den omvang van zijn invloed te begrijpen en op waarde te schatten. Nooit heeft Mac Leod geroepen, zoals anderen : 'ik dien' : maar hij heeft werkelijk zijn gansche leven, zijn studenten, zijn leerlingen, zijn vrienden, zijn vijanden, zijn volk gediend. Nooit heeft Mac Leod, zooals anderen, getracht eenig voordeel te trekken uit zijn invloed, maar het zaad dat hij verspreid heeft, heeft vruchten gedragen, en vele van zijn tegenstrevers, van vroeger en thans, hebben de vruchten geplukt, en aldus voor hun eigen belang gezorgd.' (15)

- (1) Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, Gent, 1957, p. 34.
- (2) Fromme, F., *Begegnungen mit Vlamen*, Brüssel, 1942, p. 11.
- (3) Baur, F., *Mac Leod en J. Vercoullie. Hun menselijk beeld*, Gent, 1957, p. 49.
- (4) Vercoullie, J., *J. Mac Leod en de Vlaamsche hoogeschool*, in : *Mac Leod Gedenkboek*, Antwerpen, 1930, p. 87.
- (5) Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamsche gedachte*, IV, Antwerpen, 1971, p. 41.
- (6) Van De Velde, A.J.J., *Julius Mac Leod, een volksvriend*, in : *Ontwikkeling*, VII, n. 1, p. 3.
- (7) Lamberty, M., *Vlaamse Beweging. Bedenkingen bij een herdenking*, in : *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, 1958, 12, p. 1334.
- (8) Ibidem.
- (9) Ibidem, pp. 1334-1335.
- (10) Ibidem, p. 1334.
- (11) Ibidem, p. 1341.
- (12) Ibidem, p. 1333.
- (13) Ibidem, p. 1336.
- (14) Ibidem, pp. 1337-1338.
- (15) Van De Velde, A.J.J., *Julius Mac Leod, de eerste Vlaamsche natuurkundige, lid eener Koninklijke Vlaamsche Academie*, Gent, 1939, p. 440.

IX. LITERATUUR

- Baur, F., *Mac Leod en J. Vercoullie, hun menselijk beeld*, (= *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde*, X, n. 7; 1957, pp. 36-59).
- Boonen, J., *Een brokje geschiedenis van ons hooger onderwijs*, (= *Dietsche Warande en Belfort*, VI, 1906, pp. 487-501).
- De Raet, L., *Over Vlaamsche volkskracht. I. De vervlaamsching der hoogeschool van Gent*, Brussel, De Vlaamsche Boekhandel, 1906, 321 pp.
- De Raet, L., *Over Vlaamsche Volkskracht. Vlaanderens cultuurwaarden*, Brussel, Meeuwissen, 1913, 686 pp.
- Lodewijk De Raet in *het perspectief van deze tijd*, (= *Werken uitgegeven door het Rectoraat van de Rijksuniversiteit te Gent*), Gent, Erasmus, 1960, 424 pp.
- Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte. Deel I-IV*, Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1970-1971.
- Fredericq, P., *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, Deel I-III*, Gent, J. Vuylsteke, 1906-1909.
- Fromme, F., *Begegnungen mit Vlamen*, Brüssel, die Osterlingen, 1942, 64 pp.
- Gillis, J., *Bij de 100e verjaardag der geboorte van Mac Leod en Jozef Vercoullie, slotwoord*, (= *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde*, X, n. 7, 1957, pp. 60-63).
- Goossenaerts, J., *Iets over Mac Leod en de te vervlaamsen universiteit Gent*, (= *Wetenschappelijke Tijdingen*, XII, 1952, kol. 101-102).
- Goossenaerts, J., *Mac Leod en 'de Vlaamsche hoogeschool'*, (= *Wetenschap in Vlaanderen*, I, 1935, n. 2, pp. 35-36).
- Lamberty, M., *Vlaamse beweging. Bedenkingen bij een herdenking*, (= *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, XII, 1958-1959, pp. 1217-1232 & pp. 1332-1347).
- [Mac Leod, J.J.] *Verslag van de Commissie gelast met het onderzoeken van de wenschelijkheid van het inrichten eener Nederlandsche hoogeschool in Vlaamsch-België*, Gent, Vanderpoorten, [1897], 30 pp.
- Mac Leod, J., *Over de vervlaamsching der Gentsche hoogeschool*, Gent, Vanderpoorten, 1903, 32 pp.
- Mac Leod gedenkboek*, Antwerpen, De Sikkel, 1930, 120 pp. (= *Uitgaven van het Mac Leod Fonds*, I).

- Ons referendum over de inrichting eener hoogeschool met het Nederlandsch als voertaal in het Vlaamsche land* (= *Gentsche studenten Almanak* uitgegeven door het taalminnend studentengenootschap 't Zal wel Gaan'), Gent, J. Vuylsteke, 1897, pp. 1-57.
- Ons referendum (voortzetting)*, (= *Gentsche studenten Almanak* uitgegeven door het taalminnend studentengenootschap 't Zal wel Gaan'), Gent, J. Vuylsteke, 1898, pp. 1-45.
- Université de Gand, *Julius Mac Leod*, (= *Liber Memorialis. Notices biographiques*, Tome II, Gand, Vanderpoorten, 1913, pp. 281-289).
- Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, de eerste Vlaamsche natuurkundige, lid eener Koninklijke Vlaamsche Academie*, (= *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde*), Gent, Erasmus, 1939, 29 pp.
- Van De Velde, A.-J.-J., *Geschriften van Julius Mac Leod. Ingeleid en van aantekeningen voorzien*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1942, 173 pp.
- Van De Velde, A.-J.-J., *In memoriam Dr. Julius Mac Leod. Levensschets met bibliographische aantekeningen*, Gent, Erasmus, 1921, 84 pp. (= *Jaarboek der Koninklijke Vlaamsche Academie*, 1921, pp. 145-228).
- Van De Velde, A.-J.-J., *Mac Leod's biologische opvattingen over sociologie* (= *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde*, 1928, pp. 1061-1078).
- Van De Velde, A.-J.-J., *Julius Mac Leod, een volksvriend*, (= *Ontwikkeling*, VII, n. 1, pp. 1-4).
- Van Eycken, J., *De rol der Vlaamse hogeschoolcommissies*. [Onuitgegeven verhandeling, voorgedragen tot het bekomen van de graad van licentiaat in de staatswetenschappen], Gent, Rijksuniversiteit, 1970-71, 299 pp.
- Van Hees, P., *De Vlaamse beweging en de strijd om een Vlaamse hogeschool*, Utrecht, 1962-1963, 155 pp.
- Van Hees, P., *Julius Mac Leod* (= *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, I, Tielt, Lannoo, pp. 910-912).
- Van Oye, P., *De evolutie van Mac Leod's werk*, (= *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde*, X, n. 7, 1957, pp. 21-35).
- Van Oye, P., *Mac Leod als bioloog*, s.l., s.n., s.d., 18 pp. (= pp. 59-76).
- Van Oye, P., *Julius Mac Leod (1857-1919)*, (= *Liber Memorialis*, Rijksuniversiteit Gent, Deel IV, 1960, pp. 16-24).
- Van Oye, P., *Prof. Julius Mac Leod* (= *Vandaag*, 1929, pp. 115-116).
- Wetenschap in Vlaanderen*, I, oktober 1935, n. 2.

De reeks UIT HET VERLEDEN VAN DE R.U.G. is verkrijgbaar bij het Archief van de R.U.G., Baertsoenkaai 3, 9000 Gent.

- nr. 1 E. STOLS : *Latijns-Amerikaanse studenten aan de Rijks-universiteit te Gent (1854-1914).*
- nr. 2 L. VANDEWIELE : *Bij het eeuwfeest van het laboratorium voor toxicologie aan de faculteit voor farmaceutische wetenschappen van de R.U.G. (1876-1976).*
- nr. 3 H. BALTHAZAR : *Het Taalminnend Studentengenootschap 't Zal wel Gaan (1852-1977).*
- nr. 4 H. BOSSAERT : *Julius Mac Leod en de Vervlaamsing*